

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКР АІНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра технологічної та професійної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Цись О.О.

«__» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2024 р.

СИМВОЛИКА УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА ЯК ЗАСІБ
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ (ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «БЛАГОУСТРІЙ
ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС)

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗТНІм-22

ступінь вищої освіти «магістр»

спеціальності

014.10 Середня освіта

(Трудове навчання та технології)

Нечитайло Катерини Вікторівни

Керівник: кандидат пед. наук, доцент
Серьогіна І.Ю.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Нечитайло Катерина Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ.....	9
1.1. Визначення мети, принципів, завдань та форм національного національного виховання учнів у науковій, психолого-педагогічній літературі.....	9
1.2. Дослідження символіки орнаменту українського рушника як засобу національного виховання учнів.....	14
1.3. Взаємозв'язок національного виховання учнів та розвитку їх національної культури.....	27
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ.....	32
2.1. Педагогічні умови національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника.....	32
2.2. Програма національного виховання учнів на уроках трудового навчання.....	40
2.3. Методичні рекомендації щодо вивчення розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас з метою національного виховання засобами символіки українського рушника.....	44
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ ПРОГРАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «БЛАГОУСТРІЙ ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС.....	54
3.1. Методична розробка плану-конспекту уроку трудового навчання з теми: «Український колорит у власному житті», 5 клас.....	54
3.2. Узагальнення результатів апробації педагогічної доцільності розробленої програми національного виховання учнів на уроках трудового навчання.....	61
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Не викликає сумніву факт, що політичні та соціальні процеси, впровадження військового стану в Україні у зв'язку з російською агресією, вимагають від суспільства виховання свідомої, високоморальної, інтелектуальної особистості з чіткою національною та громадською позицією. Оскільки політичні, економічні та соціальні перетворення зумовлюють потребу суспільства у громадянах нашої країни, які мають патріотичний, національний світогляд. Саме тому сьогодні актуальними є питання виховання в учнів української школи, де безпосередньо система навчально-виховного процесу ґрунтується на ідеях сучасної наукової педагогічної думки та української етнопедагогіки.

Загальновідомо, що головною метою освіти є формування і розвиток високоінтелектуальної та моральної особистості, що стає можливим з урахуванням усіх складових системи виховання, а саме: національне виховання, громадянське виховання, родинно-сімейне виховання, військово-патріотичне виховання, трудове виховання і профорієнтація, художньо-естетичне виховання, моральне та екологічне виховання, формування здорового способу життя, превентивне виховання та формування інформаційної культури.

У представленій кваліфікаційній роботі ми акцентуємо увагу на одному з важливих напрямів формування всебічно розвиненої особистості учня, зокрема, на принципах національного виховання, метою якого є виховання учнів на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості. Це допоможе оволодіти учням скарбами національної культури українського народу, набути соціальний досвід та розвиненої художньо-естетичної культури.

Національне виховання є історичним виявом загальнолюдського виховання. Сьогодні ця проблема є досить багатогранною, її неможливо остаточно вирішити, саме тому науковці, освітяни, вчителі постійно роблять

великий внесок у її вирішення. Так, наприклад, у педагогічних та психологічних дослідженнях є дуже багато наукових праць відомих вчених, де розкриваються основи національного виховання учнів, а саме: В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.А. Коменський, Г.І. Щукіна та ін.

Разом з тим, у нашому дослідженні ми спиралися на наукові погляди таких вчених, як-от: Авраменко Н.О., Акименко О.О., Аксьонова В. І., Бех І.Д., Вербицька П.В., Вишневський О.М., Держко І.З., Джус О.В., Зязюн І.А., Крусь О.О., Кузьменко Т.Г., Курило В.О., Лісовська А.І., Лютко О.М., Майборода Н.К., Пахомова М.В., Полюхович М.І., Стрілько В. В., Субін А.О., Філімонова Т.В., Чернега П.М. та ін.

Варто зазначити, що проблеми національного виховання визначається вимогами до постійного самовдосконалення учня, розвитку його національної культури; можливістю ефективного використання національних рис в культурному надбанні українського народу.

Отже, актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи полягає у необхідності національного виховання учнів на уроках трудового навчання, зокрема, використовуючи символізм українського рушника як ефективний засіб для досягнення цієї мети. Оскільки, ми впевнені, що знання учнями українських цінностей, традицій, звичаїв, духовної культури рідного народу успішно сформує національно свідому та патріотично виховану особистість у майбутньому.

Таким чином, темою кваліфікаційного дослідження обрано: **«Символіка українського рушника як засіб національного виховання учнів на уроках трудового навчання (при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас), оскільки вона є актуальною та недостатньо дослідженою.**

Мета дослідження: визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови та розробити програму, за якими успішно буде здійснюватися національне виховання та дослідним шляхом перевірити педагогічну ефективність розроблених і запропонованих методик проведення занять.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

1. Вивчити наявний стан проблеми національного виховання учнів у науковій та психолого-педагогічній літературі.
2. Розкрити мету, завдання, принципи, форми та зміст національного виховання учнів.
3. Обґрунтувати процес національного виховання учнів засобами символіки українського рушника на уроках трудового навчання.
4. Виокремити та обґрунтувати педагогічні умови та розробити програму успішного національного виховання учнів 5-х класів на уроках трудового навчання.
5. Розробити методичні рекомендації та план-конспект уроку щодо організації національного виховання учнів на уроках трудового навчання при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.
6. Розробити та дослідним шляхом перевірити педагогічну ефективність розробленої програми при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.

Гіпотеза дослідження – процес національного виховання учнів на уроках трудового навчання буде ефективним, якщо:

- сприяти формуванню в учнів розвитку національної культури;
- створювати педагогічні умови, за якими успішно відбувається національне виховання;
- застосовувати розроблені і запропоновані нами методичні рекомендації;
- використовувати розроблену нами програму, що сприяє ефективному національному вихованню учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника.

Об'єкт дослідження: процес національного виховання учнів під час навчання.

Предмет дослідження: педагогічні умови національного виховання учнів 5 класів на уроках трудового навчання засобами символіки

українського рушника (при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас»).

Методологічною основою дослідження є теоретичні й концептуальні наукові психолого-педагогічні положення національного виховання учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності. У науковій, психолого-педагогічній літературі є багато досліджень, що присвячені актуальним питанням розвитку національного виховання учнів (Сухомлинський В.О., Ушинський К.Д., Коменський Я.А., Авраменко Н.О., Аксьонова В. І., Бех І.Д., Вербицька П.В., Вишневський О.М., Держко І.З., Джус О.В., Зязюн І.А., Крусь О.О., Кузьменко Т.Г., Курило В.О., Лісовська А.І., Лютко О.М., Майборода Н.К., Пахомова М.В., Полюхович М.І., Стрілько В. В., Чернега П.М. та ін.).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве.

Апробація результатів дослідження проводилася на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 21 квітня 2023 р.) та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи» (м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, 29 вересня, 2023 р.).

У ході виконання кваліфікаційної роботи були використані такі **методи дослідження** – теоретичні: вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури з питань національного виховання учнів на уроках трудового навчання; аналіз нормативних документів з метою визначення стану проблеми і теоретичного обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують її ефективність; емпіричні: педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, вивчення результатів навчальної діяльності учнів 5-х класів;

педагогічний (констатувальний, формувальний і контрольний) експеримент з метою перевірки дієвості умов і методів національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника; математичні: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних, їх статистична обробка.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблено методичні рекомендації та програма національного виховання учнів на уроках трудового навчання. Висновки та рекомендації, викладені в кваліфікаційному дослідженні, впроваджено в навчальний процес Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи 79 сторінок, основний зміст викладено на 73 сторінках. Список використаних джерел містить 69 найменувань. Робота має 8 таблиць, 17 малюнків.

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

1.1. Визначення мети, принципів, завдань та форм національного національного виховання учнів у науковій, психолого-педагогічній літературі

У процесі дослідження актуальних питань національного виховання особистості ми проаналізували багато науково-методичної, психолого-педагогічної літератури, де представлено характеристику понять «національне виховання», «мета національного виховання», «принципи національного виховання», «засоби та форми національного виховання». Саме це допомогло нам з'ясувати зміст національного виховання шляхом вивчення відповідних літературних джерел. Ми у своїй кваліфікаційній роботі спиралися на наукові погляди багатьох вчених, вчителів-практиків, методистів та ін.

Так, науковці Гриців Т.Г. [32], Держко І.З. [36], Джус О.В. [37], Зязюн І.А. [41] розуміють національне виховання як виховання учнів на історичному досвіді рідного народу, на вивченні та дослідженні українських традицій, звичаїв, обрядів тощо. Вчені-практики Крусь О.О. [46], Кузьменко Т.Г. [47], Курило В.О. [48], Лісовська А.І. [49] справедливо зауважують, що національне виховання особистості є історичним виявом загальнолюдського та гуманістичного виховання, що відтворює в учнях український народ, увічнює в них те саме специфічне, самобутнє, що присутнє в кожній окремій нації, так і спільне для усіх націй світу.

Ми у повному обсязі підтримуємо думку таких вчених, як Лютко О.М. [50], Майборода Н.К. [51], Пахомова М.В. [54], Полюхович М.І. [56], Сойчук Р.О. [58], які акцентують увагу на тому, що національне виховання передбачає, насамперед, формування у підростаючого покоління

громадянської відповідальності, патріотичного спрямування, що є дуже актуальним в умовах сьогодення. Також у наукових працях представлених авторів стверджується, що для української національної освіти характерною завжди була увага до пізнання світобудови, світостворення, спрямованість на цілісність, єдність гармонійного злиття «людина-родина-суспільство-народ-країна-світ». Разом з тим, національне виховання передбачає формування особистісних рис свідомого громадянина України, а найважливішою рисою справжнього громадянина України є сформованість національної самосвідомості.

У наукових працях Стрілько В.В. [59], Субіна А.О. [60], Харагірло В.Є. [66], Філімонової Т.В. [67] схарактеризовано мету національного виховання, а саме: передання підростаючому поколінню соціального досвіду, успадкування ними багатовікових надбань українського народу, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина України, його моральної, розумової, трудової, правової, естетичної, фізичної, інформаційної та екологічної культури.

Так, наприклад, науковець Харагірло В.Є. у своєму навчально-методичному посібнику «Національне виховання здобувачів освіти» (2020 р.) зазначає: «Національне виховання – це виховання учнів на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості, духовності. Національне виховання є конкретноісторичним виявом загальнолюдського гуманістичного й демократичного виховання. Таке виховання забезпечує етнізацію учнів як необхідний і невід'ємний складник їх соціалізації. Національне виховання духовно відтворює в них рідний народ, увічніює в підростаючих поколіннях, як специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй світу. Українське виховання формує з учнів типових носіїв національної культури, творців історичного шляху рідного народу, вірних продовжувачів справ, заповітів батьків і дідів. Постійно розвиваючись, національне виховання поглиблюється, збагачується новим змістом,

формами й методами впливу на підростаючі покоління. Однак не все те, що виникає в процесі розвитку національного виховання, входить до його системи. Національна система виховання включає в себе ті компоненти, які відповідають культурно-історичним здобуткам нації, її перспективам розвитку, матеріальним і духовним цінностям і характеризуються єдністю, цілісністю, взаємозалежністю й взаємозв'язком усіх своїх складових. Провідні ідеї буття українського народу проймають усю національну систему виховання, інтегрують її компоненти в культурно-історичне ціле, цілісну систему» [66, с. 8].

Принципи національного виховання розглядають у своїх наукових дослідженнях вчені Вербицька П.В. [22], Вишневецький О.М. [23], Чернега П.М. [68], Юркова Т.Ф. [69] та ін. Вони справедливо зауважують, що принципами національного виховання особистості загалом можна вважати:

- єдність національного та загальнолюдського;
- природовідповідність виховання;
- культурологічний аспект виховання;
- самостійність, активність, ініціативність, самодіяльність, творчість особистості;
- демократизація процесу виховання;
- гуманізація процесу виховання;
- безперервність і послідовність процесу виховання;
- єдність системи «виховання та навчання»;
- принципи індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу;
- гармонізація родинного та суспільного виховання.

Разом з тим, підтверджує та продовжує цю думку вчений Харагірло В.Є. у своєму навчально-методичному посібнику «Національне виховання здобувачів освіти» (2020 р.): «Національне виховання ґрунтується на таких фундаментальних принципах, як: 1) природовідповідність; 2) народність; 3) культуровідповідність; 4) етнізація виховання; 5) гуманізм; 6)

демократизм; 7) зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу; 8) поєднання педагогічного керівництва з самодіяльністю учнів; 9) реалізація народознавчого, людинознавчого й особистісного підходів у процесі навчання й виховання та ін.» [66, с. 9].

Неможливо не погодитися з науковими поглядами таких вчених, як Акименко О.О. [2], Антіпов О.І. [4], Антонов В.М. [5], Бех І.Д. [10; 11; 12; 13], які акцентують увагу на тому, що національне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, на засобах та ідеях народної етнопедагогіки, сучасної наукової педагогічної думки, що загалом являють собою найвищі еталони та приклади виховної мудрості українського народу – любов до рідної Землі, до свого народу, його багатовікових звичаїв, традицій, обрядів, готовність до наполегливої праці задля відродження Української держави, почуття гордості за свою Батьківщину, відданість Україні та власну відповідальність за її долю.

Такі вчені-практики, як Будагьянц Л.М. [14], Вербицька П.В. [22], Пахомова М.В. [54], Курило В.О. [48], Чернега П.М. [68] та ін., цілком справедливо вважають засобами національного виховання українську мову, історію України, родовід, природу рідного краю, народну міфологію, український фольклор, національне мистецтво, прислів'я, приказки, загадки, народний календар, українські звичаї, обряди, традиції, національну символіку, народні прикмети та вірування та ін. Також представлені автори розглядають ігри, змагання, українські вечорниці, літературні та тематичні вечори, конкурси, уроки-подорожі, бесіди, ток-шоу, дискусії, круглі столи, уроки-екскурсії, інтерв'ю, зустрічі з відомими майстрами українського мистецтва, творчі майстер-класи як ефективні форми національного виховання.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що національне виховання – це складна система, що об'єднує різноманітні елементи, кожен з яких має певну національну своєрідність. Національне виховання дійсно пройшло довготривалий шлях формування в процесі культурного розвитку

українського народу і сформоване як результат добутку культурних цінностей, як підсумок морально-естетичного освоєння людством дійсності.

У широкому аспекті термін «виховання» розглядають як сукупність результатів людської діяльності. Як ми вже зазначали вище, у науковій психолого-педагогічній літературі термін «виховання» розглядається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством.

Можемо акцентувати увагу, що національна культура розглядається як одна з найважливіших складових проблеми виховання та розвитку людини. Зараз ця проблема дуже багатогранна, саме тому представники психолого-педагогічних наук зробили великий внесок у її вирішенні. У психолого-педагогічній науці є дуже багато досліджень, які присвячені вихованню та розвитку національної культури (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.А. Коменський та ін.).

На наш погляд, дослідити глибше сутність поняття «національне виховання» допоможе з'ясування терміну «народ», оскільки цей термін поєднує у собі уявлення про соціальні групи, такі як народність, нація.

У науковій психолого-педагогічній літературі термін «нація» вживається у таких найбільш поширених значеннях:

- «нація» – це сукупність громадян держави, можна сказати, що це безпосередньо народ, який досяг високого рівня культурно-історичного розвитку, також має спільну мову, різні культурні, релігійні традиції і обряди. Ця система логічно організована в єдину державу. Саме у цьому контексті можемо зазначити, що нація – це територіально-політична спільнота;

- «нація» – історично усталена спільнота людей, що характеризується єдиним економічним життям, певною мовою та конкретними територіями.

Це підтверджує вчений Харагірло В.Є., який акцентує увагу на тому, що: «Наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Адже нація — це насамперед система різноманітних природних (біологічних, зокрема

анатомічних, фізіологічних), психічних, історично обумовлених ознак «тіла, душі й розуму» (К.Д. Ушинський), тобто психології, характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільності людей. Закономірно, що різні ознаки, якості людей залежно від національної приналежності потрібно виховувати не однаковими, уніфікованими для багатьох народів, націй, а, навпаки, різними за змістом, засобами, методами виховної роботи, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою та невід'ємною часткою її самобутньої матеріальної і духовної культури» [66, с. 6].

Безумовно, у процесі успішного національного виховання учнів найголовнішу роль відіграє мова. Мова є основою мовлення, а також фундаментом людської комунікації, засобом передавання сукупності знань і уявлень людей, також обміном думками та враженнями. Варто зауважити, що мова – це ознака та потужний фундамент національного виховання, яка постає у двох формах – усній і писемній. Необхідно відмітити, що мова одночасно є як умовою виховання та розвитку національної культури, так і його результатом.

Таким чином, підсумовуючи, можемо зазначити, що національне виховання є своєрідним сплавом власної етнокультурної спадщини, загальнолюдських ідей та цінностей. Національне виховання дійсно спрямоване на пошук спільного з іншими народами, діалог з ними, обмін історичним, культурним надбанням та входження у світовий простір.

1.2. Дослідження символіки орнаменту українського рушника як засобу національного виховання учнів

Аналіз наукових, психолого-педагогічних, історичних джерел дозволив з'ясувати, що термін «орнамент» походить від латинського слова «ornamentum», що буквально означає «прикраса». Це візерунок, сформований ритмічним повторенням геометричних елементів, часто базується на рослинних або тваринних мотивах. Орнамент, як засіб естетичного

оздоблення, виконує важливу функцію прикраси: від ювелірних виробів до оформлення приміщень, архітектурних будівель та інших просторів. Одним із найбільш впізнаваних прикладів є використання художнього орнаменту на українських рушниках.

Сьогодні термін «орнамент» охоплює візерунки, організовані ритмічним чергуванням абстрактно-геометричних або образотворчих елементів (рапортів), що прикрашають будівлі та предмети декоративно-прикладного мистецтва — від одягу до рушників. Орнаменти виключно варіюються, надаючи своїм мотивам натхнення з геометрії, флори та фауни, а також з обрисів людського тіла або навколишніх предметів. Часто основи орнаменту поєднують різноманітні звірині мотиви — іноді фантастичні, що часто зустрічаються в старовинних рукописах. Такий же симбіоз простежується між орнаментами рослинного походження та їх геометричними аналогами, як це можна спостерігати в західноукраїнських писанках та вишивках.

Таким чином, мотиви орнаменту настільки складно переплітаються, що класифікувати величезний орнаментальний матеріал за їх характером є практично неможливо. Сам по собі орнамент являє собою складну систему, що складається з різновидів елементів, знаків і символів, які, взаємодіючи, створюють єдину картину, зрозуміти яку сьогодні досить важко.

Як справедливо зазначає автор Бебешко Л.Н., наукові погляди якого ми повністю підтримуємо: «...на найпростішій і найскладнішій стадії в розвитку орнаменту народ звертається до природи, але не просто копіює навколишню дійсність, а перероблює, спрощує і своїм умовним малюнком створює власний стиль» [19, с.23].

Загальновідомо, що існують такі види орнаменту:

- рослинний;
- зооморфний;
- антропоморфний;
- геометричний;

- каліграфічний;
- пейзажний.

Для української вишивки характерне часте використання орнаментів, що символізують Сонце і Воду — дві стихії, які не лише сформували, але й підтримують життя на Землі. Ці елементи вважаються втіленням лагідної материнської і потужної батьківської енергії, що проявляється у їхніх сонячних і водних аспектах. Сонце в образотворчому мистецтві часто асоціюється із восьмикутною квіткою, яка символізує життєдайну силу, тоді як вода представлена у вигляді згорнутого вужа, що втілює її невичерпність та гнучкість. Ці символи не лише прикрашають вишиванки, а й несуть глибокий зміст, відображаючи традиційні уявлення про природні елементи та їх важливість у житті українського народу (рис. 1.1).

Рис. 1.1

Основним символом вишивки українського рушника є Символ Матері, відомий також як материнський символ. Він має форму восьмикутної зірки,

оточеної символічною квітковою гірляндою. Ця гірлянда славить Матір-берегиню, яка відіграє ключову роль у продовженні та збереженні сімейних традицій і роду. Її присутність на рушнику підкреслює важливість материнства в українській культурі та сімейних зв'язках (рис. 1.2).

Рис. 1.2

На українських рушниках, які вишивають на Поділлі, дуже часто можна побачити орнаменти із зображенням листя хмелю. Ця символіка є дуже молодіжною. Вона означає любов, молодий запал і активний розвиток.

У вишивці хміль зображують у вигляді витончених гілок з листям і шишками, що створює елегантний і динамічний орнамент. Кожен елемент вишивки символізує здоров'я, силу і довголіття роду. Хміль також може бути пов'язаний з українськими святами та обрядовістю, будучи символом єдності сім'ї та успіху в господарстві (рис. 1.3).

Рис. 1.3.

На Україні квітку Ружу вважали квіткою Сонця, а червоний колір квітки нагадував колір крові, що означає символ життя. Орнаменти, що включають квіти і листя троянди, представляють собою замкнуту смугу у вигляді вінка, що не має початку і кінця, що демонструє нескінченність прекрасного життя з постійним відродженням. Можемо відмітити, що досить часто вінок з троянд зображували символічно у виді геометричного візерунка, то троянди могли на цьому візерунку зображати зірки які зібрані в нескінченному небесному просторі. У народній культурі ружа стала символом гармонії та добра, а її присутність у вишивці рушника може підкреслювати важливість родинних стосунків та любові між людьми. Зображення руж стихійно наповнює рушник елегантністю і витонченістю, надаючи йому прикраси і яскравості. У традиційних обрядах ружу часто використовують як елемент, що приносить удачу та благополуччя, особливо під час весільних обрядів (рис. 1.4).

Рис. 1.4

Один із найбільш популярних символів орнаменту українського рушника є калина, як символ роду. Калину традиційно вважали оберегом української родини. Калина – це гарне деревце з цілющими квітами та червоними плодами. Соковиті червоні ягоди калини, зібрані в важкі грона, є символом здорового і безсмертного роду. В українській вишивці жінки щедро розшивали весільні рушники, жіночі і чоловічі вишиванки, прикрашали гронами червоної калини.

У народній традиції калину вважають символом життя та продовження роду. Її червоні ягоди символізують радість, достаток, а також є ознакою чистоти та краси. На рушниках калина може бути зображена в різних композиціях – від простих візерунків до складних орнаментів. Не лише сама рослина, а й її гілки, листя і ягідки переплітаються у вишивці, створюючи ніжний і гармонійний образ. Таким чином, символ калини на українському рушнику не лише прикрашає його, але й втілює глибокі почуття, зв'язок з

природою та традиціями, а також важливість родинних цінностей у житті українського народу (рис. 1.5).

Рис. 1.5

Наступним найпоширеним символом в орнаменті української вишивки, зокрема, на українських рушниках, є символ дерева дуб. Символ дуба в орнаментиці українського рушника має велике значення, оскільки дуб вважається символом потужної сили, стійкості, витримки та довговічності. Ця велична рослина уособлює силу духу та мудрість, а також символізує родину і рід, адже дуби мають великий термін життя, що робить їх свідками багатьох поколінь. У вишивці дуб часто зображується у вигляді листя та жолудів, що підкреслює його життєву силу та родючість. Орнамент з символом дуба на рушниках може використовуватись для захисту домівки та сім'ї, адже вважається, що дуб приносить удачу і зміцнює зв'язок між поколіннями. Дуб також є частиною українських народних легенд і казок, де часто виступає як символ мудрості і справедливості. Таким чином, вишивка дуба на рушниках не лише прикрашає об'єкт, але й несе в собі глибоке значення, переплітаючи культурні традиції, охорону родини та вічність зв'язків між людьми (рис. 1.6).

Рис.1.6

Символ маку в орнаментиці українського рушника має глибоке культурне та емоційне значення. Мак асоціюється зі свіжістю, красою, а також з пам'яттю про загиблих, що робить його важливим елементом в українських традиціях та звичаях. Вишивка маку на рушнику часто символізує гармонію, життєву силу та ніжність. Червоні квітки маку не лише прикрашають рушник, але і уособлюють радість, красу і відданість. У народній культурі мак також пов'язується зі сном та спокоєм, адже його семена вартуються боротьби зі стресом і тривогами. Макові символи на рушниках часто використовують у весільних обрядах, адже вони вважаються знаком добробуту, а також благополуччя молодої пари. Окрім того, мак є частиною різних обрядів, спрямованих на захист від злих духів. Отже, символ маку не лише прикрашає українські рушники, але й несе в собі багатогранні значення, зокрема любов до рідної Землі, повагу до традицій і пам'ять про предків (рис. 1.7).

Рис. 1.7

Вазон з квіткою і Берегиня, саме цей орнамент, що вважається одним із дієвих оберегів в традиційній українській вишивці. Символ означає сильний оберіг, захист, також зцілення та очищення від зла. Вишивали цей символ найчастіше червоними та чорними нитками. Так, червоний колір традиційно символізує сонце та вогонь, що очищає від злих сил (рис. 1.8).

Рис. 1.8

Загальновідомо, в Україні дуже поширений орнамент, де зображено грону винограду. Грона винограду є важливим символом в орнаментиці

українського рушника, їх зображення пронизане значенням родючості, достатку та щасливого життя. Виноград у народній культурі асоціюється з врожаєм, святою жертовністю і процвітанням. Вишивка винограду часто використовується для підкреслення сімейних цінностей і єдності роду. Зображення цієї рослини на рушниках символізує любов, гармонію та єдність, адже виноград об'єднує в собі багато ягід в одному гроночку, що відповідно натякає на багатство родинних зв'язків. Додатково, виноград має місце в християнській символіці, асоціюючись із святим причастям та спільнотою віри. Тому його присутність на рушниках може також мати релігійне значення, стверджуючи духовні цінності. Отже, грона винограду в орнаменті українського рушника не лише естетично прикрашають його, але й наповнюють глибоким символізмом, що відображає родинні зв'язки, процвітання та духовні аспекти життя українського народу (рис. 1.9).

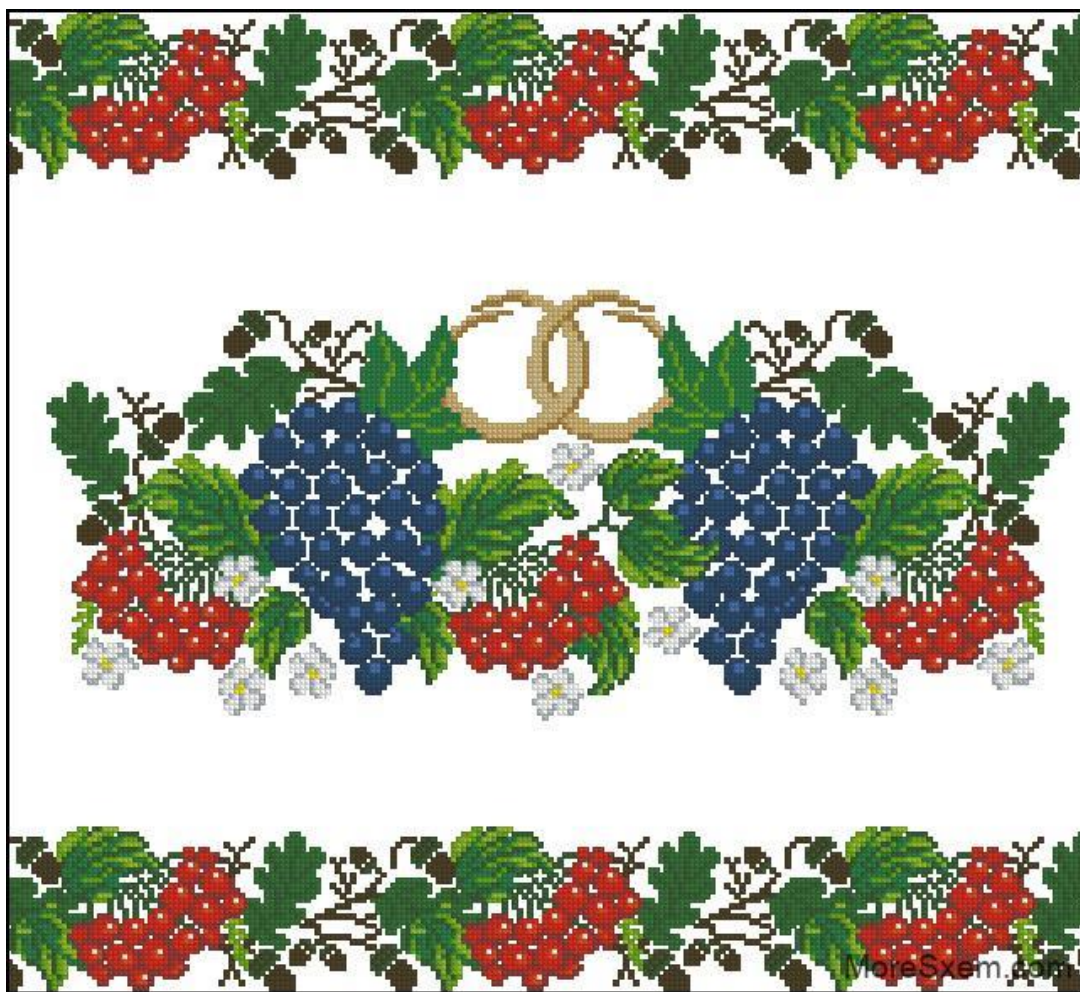

Рис. 1.9

Далі розглянемо орнамент з ліліями на українському рушнику. Лілії в орнаментиці українського рушника є символом чистоти, краси та невинності. Ці квіти часто асоціюються з жіночою енергією, материнством і збереженням домашнього вогнища. У народній культурі лілія представляє собою втілення гармонії і спокою, а її ніжний вигляд надає рушнику елегантності. Зображення лілій на рушниках може мати також релігійне значення, адже у християнстві лілія вважається символом святості та дівочтва, що зазвичай асоціюється з образами Богородиці. Необхідно відмітити, що лілії підкреслюють благородство і духовність, що відповідно посилює значення рушника як оберега і сакрального елемента. Окрім цього, лілії в орнаменті рушника слугують символом процвітання та благополуччя в родині. Вишивка цих квітів може використовуватися у весільних обрядах, що свідчить про бажання молодої пари мати щасливе та гармонійне життя. Отже, лілії в орнаменті українського рушника не лише естетично прикрашають його, але й несуть важливий символічний заряд, відображаючи ідеали краси, чистоти та благополуччя в українській культурі (рис. 1.10).

Рис. 1.10

Зірка в орнаментиці українського рушника має глибоке символічне значення, що асоціюється з надією, світлом і керівництвом. Цей мотив часто вважається символом вічності, адже зірки є частиною нескінченності космосу. У народній культурі зірка також може символізувати духовний шлях, ясність думок і мету в житті. У вишивці рушників зображення зірки може виступати як оберіг, що захищає домівку і її мешканців, а також приносить удачу. Зірка асоціюється з напрямком і веде на правильний шлях, тому її присутність на рушнику є своєрідним нагадуванням про важливість моральних цінностей та шляхетності вчинків. Разом з тим, зірка може мати зв'язок з традиціями і обрядовістю, використовуючись під час святкових заходів, таких як весілля або хрестини. Вона символізує новий початок, радість і позитивні зміни в житті, а також приносить мир і спокій у родину. Таким чином, зірка в орнаменті українського рушника не лише естетично доповнює його, але й наділяє глибоким змістом, втілюючи ідеї надії, світла і захисту для українського народу (рис. 1.11).

Рис. 1.11

Не викликає сумнівів факт, що саме в традиційній українській вишивці ромби займають важливе місце серед багатьох символів. Ромби в орнаментиці українського рушника є важливим елементом, що символізує

стабільність, гармонію та порядок. Цей геометричний мотив часто використовується у вишивці, вносячи візуальну цікавість та ритмічність у композицію рушника. Ромби можуть також уособлювати родючість землі, добробут і процвітання. У народній культурі ромби асоціюються зі спільним життям і єдністю родини, оскільки їхнє плетиво нагадує зв'язок між членами родини. Вони можуть також символізувати захист і оберіг, адже їхня симетрична форма нагадує про стабільність і безпечні зв'язки. Разом з тим, ромби можуть бути пов'язані з різними сезонами та природними циклами, оскільки вишивка ромбів часто відображає традиційні свята, пов'язані зі збором урожаю або іншими важливими подіями в житті громади. Необхідно зазначити, що ромби в орнаменті українського рушника не лише служать естетичним доповненням, але й несуть глибокий символічний зміст, відображаючи цінності стабільності, гармонії та родинних зв'язків у культурі українського народу (рис. 1.12).

Рис. 1.12

Підсумовуючи, ми з'ясували, що орнамент – це досить складна система, що складається з різноманітних елементів (знаки, символи), які взаємодіючи між собою, створюють багатогранну цілісну картину. Сьогодні можна спостерігати збільшення популярності використання різноманітних українських рушників, вишиванок, що оздоблені різними орнаментами, не тільки на території України, але й у різних країнах світу.

1.3. Взаємозв'язок національного виховання учнів та розвитку їх національної культури

Аналіз відповідних у контексті нашого дослідження джерел дозволив з'ясувати, що українська культура та виховання є багатогранною сукупністю духовних та матеріальних цінностей, що сформувалися протягом тривалого історичного розвитку українського народу. З основою, закладеною в народній культурі, поступово вирости професійні мистецтва, література та наука. Унікальність української культури та виховання зумовлена кількома чинниками, серед яких важливу роль відіграють географічні умови, особливості історичного процесу та взаємодія з іншими етнокультурами. Прийняття християнства в X столітті стало важливим етапом, який суттєво вплинув на розвиток української культури. Протягом історії, особливо у XVI столітті, українська народна культура виконувала виняткову роль у збереженні національних традицій та ідентичності. Це було зумовлено тим, що у цей період представники феодално-боярської знаті прийняли католицизм та польську культуру, а до кінця XVIII століття верхівка козацької старшини зазнала значної русифікації. У таких умовах українське суспільство тривалий час розвивалося без наявності повноцінної національної культурної еліти [36; 37].

Проголошення політичної незалежності України у 1991 році відкрило нові горизонти для розвитку української культури та національного

виховання. Відтепер на шляху до національної ідентичності зникли численні перешкоди, а суспільство позбулося ідеологічних штампів минулої епохи, отримавши можливість вільно доступатися до світових досягнень у сфері духовності та культурної спадщини. Серед позитивних змін можна виокремити відродження історичної пам'яті та повернення забутої або забороненої культурної спадщини. Виникло вивільнення творчої ініціативи, що сприяло розширенню стилістичного розмаїття. Культурне життя в регіонах країни активізувалося, а традиційна культура України стала предметом підвищеної уваги. В Україні були створені правові, управлінські та фінансові умови для збереження та розвитку культурних досягнень. Справжніми носіями української культури та виховання продовжують залишатися широкі верстви населення — селяни, козаки та ремісники.

Протягом своєї бурхливої історії українська культура розвивалася в народному ключі, великий акцент у якій робиться на фольклор та народні традиції, що надають їй неповторної чарівності та колориту. Це особливо яскраво відобразилося в мистецтві — народних думах, піснях, танцях та декоративно-прикладному мистецтві (символіка українського рушника). Завдяки збереженню традицій, коріння яких сягають Київської Русі, українська культура змогла піднятися як у XVI—XVII століттях, так і пережити культурне відродження в XIX столітті. Проте не можна не згадати й про негативні наслідки цього розвитку. Чимало впливових українців, які народилися і сформувалися в Україні, залишали її, зв'язуючи своє подальше життя з культурами Росії, Польщі та інших країн. Разом із цим, прогрес у природничих науках виявився менш помітним у порівнянні з гуманітарною сферою.

Слід підкреслити, що самобутня та давня система освіти України, яка досягла свого апогею в добу Козаччини, забезпечила практично загальну грамотність населення. Ця система ґрунтувалася на давній традиції книгописання та орієнтації на провідні культурні центри Європи, зокрема, на візантійську культурну спадщину. Україна-Русь виступала важливим

центром християнства в східнослов'янському просторі, а також осередком науки і вищої освіти завдяки розвиненій мережі колегіумів, таких як Острозька та Києво-Могилянська академії. Меценатство і державна підтримка культури з боку визначних діячів, таких як Костянтин Острозький, Петро Конашевич-Сагайдачний та Іван Мазепа, сприяли піднесенню української культури до світового рівня. Це дозволило створити ряд класичних шедеврів у друкарстві, архітектурі та літературі, та досягти вагомих успіхів у науці.

Відомий дослідник української культури Іван Огієнко зазначав, що культурі України з самого початку були властиві такі риси, як відвертість, відсутність ксенофобії та гуманізм. Говорячи про гуманістичну природу української культури, важливо також відзначити, що її система цінностей в період активного розвитку (XVII — XIX ст.) була досить своєрідною. Творча спадщина таких мислителів, як Григорій Сковорода, Феофан Прокопович, Пантелеймон Куліш та Тарас Шевченко, надає багатий матеріал для аналізу, адже вони у своїх філософських творах зверталися до питань сутності і умов людського щастя та значення людського існування [49; 50].

На відміну від суспільної думки інших європейських країн, де проблеми бідності, хвороб і безкультур'я сприймалися як виклики, що слід подолати шляхом технічного прогресу, підвищення продуктивності праці та зусиль освічених монархів, українські мислителі пропонували інші вирішення. Вони акцентували увагу на «спорідненій праці», самопізнанні, свободі, заради якої не шкода відмовитися від матеріального благополуччя, та на обмеженні життєвих потреб. Духовність ставилася вище матеріального — такі підходи до щастя стали важливими настановами провідних українських мислителів, що передбачали пізніший розвиток європейського екзистенціалізму.

Сьогодні ці ідеї набувають особливого значення для всього людства. Український народ пройшов через багатий і бурхливий історичний шлях, живучи на роздоріжжі різних народів і племен, які не раз зазіхали на

українські землі. У таких тяжких умовах українцям доводилося протистояти ворогам і захищати свою волю. Ця боротьба вивела на поверхню найяскравішу рису українців — волелюбність. Саме ця риса сприяла тому, що вже в кінці XVI століття в Україні з'явилася одна з перших демократій. Запорізька Січ стала надійним bastіоном демократії і свободи не лише для українців, а й для сусідніх народів. Вся творчість українського народу відображає волелюбний характер. Неодноразово втрачаючи свою волю та незалежність, українці глибоко сумували за нею, і ця туга знайшла своє відображення у всіх проявах їхньої творчості — в безмежному морі душевних пісень, дум і легенд, а також у мистецтві живопису, вишивці, гончарстві та ткацтві [59; 60].

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі нашого кваліфікаційного дослідження ми розглянули мету, принципи, форми та зміст поняття «національне виховання» у психолого-педагогічній, науковій, методичній, історичній літературі, також схарактеризували художній орнамент українського рушника як засіб національного виховання учнів та акцентували увагу на розвитку української національної культури як умови національного виховання учнів.

У процесі дослідження ми дійшли висновків, що корені національного виховання та розвитку культури глибоко сягають у нашу історію. Національне виховання є своєрідним сплавом власної етнокультурної спадщини та загальнолюдських ідей і цінностей. Цей процес не лише зберігає етнічну унікальність, а й прагне знайти спільне з іншими народами, встановлюючи діалог і обмін культурним надбанням, що дозволяє гідно інтегруватися у світовий культурний простір.

Національне виховання та культура формуються в умовах становлення національної держави або під час національно-визвольних рухів, коли лідери

суспільства звертаються до широких верств населення з ідеями національного визволення та єдності.

Водночас, ми розглянули орнамент як складну систему, що складається з різноманітних елементів, таких як знаки і символи, які, взаємодіючи, створюють цілісну картину. У нашому дослідженні ми можемо побачити прекрасні українські рушники та вишиванки (рис. 1.1. - 1.12.), прикрашені різними орнаментами, що виступають важливим елементом національної культури.

Таким чином, національне виховання та розвиток культури учнів ефективно реалізуються через національні традиції та звичаї українського народу. Основною метою цього процесу є передача соціального досвіду, багатства та духовної культури, а також виховання національної свідомості та світогляду учнів. Це підтверджує необхідність всебічного розвитку особистості, готової до розбудови та захисту Української держави.

Найефективнішим засобом національного виховання учнів можна вважати символіку українського рушника, що пронизана глибоким змістом і історичними традиціями.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

2.1. Педагогічні умови національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника

У контексті нашого дослідження необхідно, на наш погляд, схарактеризувати оптимальні педагогічні умови національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника. У сучасних умовах актуальними стають питання формування в учнів таких важливих особистісних якостей, як-от: патріотичність, громадянська відповідальність, національна свідомість, творча ініціативність, самостійність, пізнавальна активність, критичне мислення тощо. Саме тому для фахової підготовки майбутніх вчителів технологій підвищуються вимоги щодо їх постійного самовдосконалення, систематичне опанування сучасних методик, технологій активного та інтерактивного навчання. Ми вважаємо, що саме сьогодні суспільство справедливо потребує всебічно розвинену, творчу особистість учня, здатну до постійного саморозвитку, до безперервної самоосвіти тощо.

Разом з тим, прагнення до постійного саморозвитку учнів на уроках технологій здійснюється внаслідок створення оптимальних умов гармонійного розвитку їх природних обдарувань, індивідуальних здібностей та інтересів. Необхідно зазначити, що саме це і сформульовано у відповідних наукових джерелах, як головна мета національного виховання та розвитку національної культури учнів.

Сучасний вчитель технологій повинен мати достатній рівень наукових знань, а також володіти сучасними прийомами і методами навчання, що дозволяє йому швидко адаптуватися до динамічних змін у сучасному освітньому середовищі. У зв'язку з цим, для глибокого оволодіння матеріалом навчальних програм, майбутнім вчителям важливо розвивати

уміння і навички дослідника. Завдання навчальної діяльності у навчальному закладі сьогодні поступово все більше орієнтується на підвищення самостійної роботи учнів, що сприяє їх активному залученню в процес навчання.

Перед тим як перейти до розгляду педагогічних умов національного виховання учнів, необхідно визначити значення деяких ключових понять. Такий підхід дозволить створити чітке уявлення про те, як національне виховання має вплив на формування особистості та розвиток культурної ідентичності учнів, а також закласти фундамент для подальшого вивчення та аналізу педагогічних практик у цій важливій сфері.

Філософська наука загалом визначає поняття «умова» як категорію, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує.

У психологічних дослідженнях під «умовою» більшість науковців розуміють сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища.

Можемо сказати, що умова – це зовнішнє стосовно предмета різноманіття об'єктивного світу. Використовуючи термін «педагогічний», розуміємо процес формування особистості, який навчатиметься за визначеною сукупністю умов.

У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови». Так, науковець Н.П. Волкова педагогічні умови розглядає як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, що спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань. Також, автор наголошує на тому, що педагогічні умови – це відповідні фактору педагогічні обставини, які сприяють, або протидіють проявам педагогічних закономірностей, обумовлених дією факторів [29, с. 117].

Ми спиралися на наукові погляди таких вчених, як Пехота О.М.[57], Волкова Н.П. [29], які акцентують увагу на тому, що до педагогічних умов

можна віднести ті, які свідомо створюються в освітньому процесі і повинні забезпечувати найбільш ефективно протікання цього процесу.

Отже, на думку більшості дослідників, педагогічні умови – це обставини процесу навчання і виховання, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення конкретних цілей [29; 57].

Таким чином, як бачимо, науковці трактують поняття «педагогічні умови» по-різному, виділяючи кілька ключових аспектів:

- як характеристику педагогічного середовища;
- як обставини, необхідні для ефективного перебігу педагогічного процесу;
- як фактори, шляхи та напрями, що впливають на педагогічний процес;
- як уявні результати педагогічного процесу;
- як форми, методи та педагогічні прийоми [29; 57].

Вважається, що педагогічними умовами є ті, які свідомо створюються в навчальному процесі з метою забезпечення найбільш ефективного його протікання.

Таким чином, під педагогічними умовами національного виховання учнів на уроках трудового навчання слід розуміти сукупність взаємопов'язаних заходів, які необхідні для створення цілеспрямованого освітнього процесу, спрямованого на формування національної свідомості, культурної ідентичності та розвитку учнів як активних учасників соціуму. Цей підхід дозволяє забезпечити гармонійний розвиток особистості через інтеграцію національних цінностей у навчальний процес.

На нашу думку, ефективність реалізації процесу результативного національного виховання учнів на уроках трудового навчання, буде залежати від таких педагогічних умов:

1. Створення відповідного середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

2. Організація цілеспрямованої національно-патріотичної навчально-виховної діяльності учнів.

3. Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Під першою умовою ми мали на увазі створення відповідного середовища в умовах середньої школи, як засіб національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Друга педагогічна умова передбачає спеціальну організацію цілеспрямованої національно-патріотичної навчально-виховної діяльності учнів на уроках трудового навчання.

Безумовно, фундаментом трудового виховання і навчання є орієнтація на справжнє і реальне життя, з усіма труднощами та суперечностями, на структуру життєвих інтересів і потреб підростаючого покоління, що визначають соціальну спрямованість кожної конкретної особистості.

Ми вважаємо, що визначальною умовою ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання є:

- систематичне ознайомлення з народними традиціями, національними святами тощо;
- регулярне проведення театралізованих вистав, вечорниць, конкурсів, ярмарок виробів декоративно-ужиткового мистецтва, які за змістом будуть відповідати українським народним традиціям;
- цілеспрямоване ознайомлення з традиційними народними промислами України, декоративно-ужитковим мистецтвом, обрядами та звичаями; дослідження символіки українського рушника;
- створення загальної системи спостережень та елементів дослідницької діяльності.

Можна виділити окремі педагогічні умови, які сприятимуть удосконаленню навчального процесу учнів шляхом інтеграції національного компонента:

1. Впровадження національного компонента – це реалізація процесу трудового навчання з урахуванням національного компоненту повинна передбачати неухильне дотримання принципів народної системи виховання та розвитку учнів. Ці принципи мають гармонійно поєднуватися з сучасними науковими підходами педагогіки. Це не тільки передбачає збільшення обсягу трудового навчання, але й вимагає створення нової педагогіки, що ставить розвиток національної особистості в центр свого процесу.

2. Методи виховання, що спрямовані на розвиток національно-патріотичних якостей учнів: важливим аспектом є впровадження методів виховання, які дозволяють вчителю технологій не лише збагачувати учнів новими знаннями, але й формувати в них уміння та навички, а також виховувати громадянські почуття та національний світогляд. Ці методи, що ґрунтуються на принципах народної педагогіки, включають повагу і довіру, заохочення та підтримку. Вони створюють атмосферу, що сприяє особистісному росту учнів і успішному формуванню їх національної свідомості.

Таким чином, інтеграція національного компонента в навчальний процес слугує потужним інструментом для виховання свідомих, відповідальних громадян, які мають глибоке розуміння своїх культурних коренів і готові до активної участі в розвитку суспільства.

Ефективне навчання неможливе без мотивації. Уміння та бажання вчитися – це міцний фундамент, який закладає вчитель в учнях. Продуктивне навчання реалізується через індивідуальний шлях, що включає послідовність дій, де кожен крок призводить до визначених результатів, адже це діяльність, спрямована на досягнення реальних цілей учнів у житті.

Особливу важливість у навчальному процесі відіграє групове навчання, яке доповнює індивідуалізацію. Учні здобувають цінний досвід спілкування з однолітками, що допомагає їм самовизначитися та знайти відчуття власної гідності. У рамках продуктивного навчання проводиться якісне оцінювання індивідуального освітнього процесу, що фіксує особисті досягнення кожного

учня відповідно до його персональних завдань та якості виконаних продуктів. При оцінюванні акцент робиться на способах використання знань та інформації в різних видах діяльності. Важливими стають методи, що оцінюють вміння учня застосовувати свої знання у реальних ситуаціях, зокрема, тестування, проєктна діяльність та формування портфоліо [29; 57].

Остання умова включає в себе ключові компоненти контролю та оцінювання національного виховання учнів під час уроків трудового навчання, що є важливою складовою дидактичного процесу. Контроль в педагогічному контексті — це сукупність свідомих зусиль, спрямованих на отримання інформації про рівень знань учнів, засвоєння програмного матеріалу та оволодіння теоретичними і практичними вміннями, необхідними для виконання завдань у рамках професійної діяльності. Цей процес забезпечує систематичне відстеження прогресу учнів та їх готовності до практичного застосування отриманих знань [29].

Аналіз відповідних наукових, психолого-педагогічних джерел дозволив зробити низку висновків. Так, на думку Н.П. Волкової, педагогічний контроль – це система перевірки результатів навчання і виховання учнів [29].

Розвиток різноманітних форм педагогічного контролю стимулює навчання та пізнавальну активність учнів. Історія освіти свідчить, що спроби повністю або частково вилучити контроль з навчального процесу призводили до зниження якості освіти і рівня знань.

Контроль повинен відповідати певним вимогам, бути об'єктивним і охоплювати всі аспекти навчального процесу, сприяючи його розвитку та вдосконаленню. Педагогічний контроль виконує кілька функцій і має свої різновиди, методи та форми, а також систему критеріїв для оцінки якості професійних знань, навичок і вмінь учнів.

Відомі науковці, такі як В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Фрідман та інші, розглядають педагогічне оцінювання і контроль у контексті різних видів діяльності педагога (гностичної, управлінської тощо). Вони підкреслюють, що контроль-оцінювальна діяльність учителя є важливим етапом

навчального процесу. Цей етап є заключним у навчальній діяльності після мотиваційного та операційно-пізнавального етапів. Саме на цьому етапі відбувається узагальнення вивченого матеріалу та підсумовування результатів роботи учнів за відповідною темою. Дослідники акцентують увагу на тісному взаємозв'язку усіх етапів навчальної діяльності. Таким чином, результатом контрольної-оцінювальної діяльності педагога є результативна оцінка знань, умінь та навичок учнів.

Головними функціями оцінювання, більшість науковців вбачають у тому, щоби навчити здобувача освіти умінням самооцінки та здійснювати самоконтроль у процесі навчально-пізнавальної діяльності [29].

Серед функцій процесу оцінювання більшість дослідників виділяють стимулюючу, підкреслюючи, що оцінювання є потужним чинником розвитку мотивації навчальної діяльності учнів. У процесі оцінювання вчитель має не лише оцінювати якість знань, умінь і навичок, які формуються у учнів під час навчання, але й вказувати на можливості для їх удосконалення. Головними засобами оцінки виступають розгорнуті оцінні судження. Оцінка має бути мірою навченості учня, проте її педагогічна сутність є значно ширшою, адже вона характеризує різні аспекти особистості учня. Більшість науковців визначають контрольну-оцінювальну діяльність учителя як систематичний процес, що полягає у зіставленні фактичних знань, умінь і навичок учнів із запланованими результатами. Аналізуючи сутність процесу оцінювання, абсолютна більшість науковців виокремлюють такі компоненти: визначення цілей навчання; вибір конкретних завдань для перевірки досягнення запланованих цілей; оцінку чи інший спосіб визначення результатів перевірки.

На підставі аналізу наукових досліджень представлених вище авторів, можна виокремити необхідні компоненти процесу оцінювання, контрольної-оцінювальної діяльності:

- визначення цілей навчання;
- вибір контрольних завдань, що забезпечують досягнення цілей;

- оцінку визначення досягнутих результатів навчання.

Для організації успішної контрольної-оцінювальної діяльності педагог має володіти вміннями:

- планувати, організовувати контроль і оцінювання успішності учнів;
- визначати мету, завдання й об'єкт контролю;
- оцінювати результати контролю, сприймати предмет оцінювання;
- порівнювати, співставляти предмет оцінки з визначеними критеріями;
- обирати форму оцінки та повідомляти її учневі;
- організовувати оперативний зворотний зв'язок;
- корегувати результати навчальної діяльності;
- адекватно реагувати у конфліктних ситуаціях;
- враховувати психологічні та індивідуальні особливості здобувачів освіти та ін.

Проаналізувавши всі педагогічні умови реалізації процесу розвитку пізнавальної активності учнів, ми дійшли до висновку, що дотримуючись даних умов, учні проявляють пізнавальну активність, без вагань висловлюють власні думки, пропонують свої варіанти відповідей для обговорення.

Отже, можемо зробити висновок: під педагогічними умовами національного виховання учнів на уроках трудового навчання ми розуміємо такі чинники, які дають змогу вчителю у процесі навчання учнів підвищувати рівень їх національного виховання. Ми вважаємо, що виокремлені нами педагогічні умови дійсно підвищують якість цього процесу.

2.2. Програма національного виховання учнів на уроках трудового навчання

На основі аналізу наукових джерел були розроблені основні компоненти програми національного виховання учнів на уроках трудового навчання. До них належать: мотиваційно-вольовий, когнітивний, операційний, контрольний та результативний компоненти.

Логічно, що мотиваційно-вольовий компонент можна умовно поділити на свідому мотивацію та сильну волю. Учень, який має інтерес до певної діяльності, зокрема навчально-виховної, буде зацікавлений у власному розвитку та прагнучим досягти визначених результатів. Ми також виділяємо вольові властивості, які, на нашу думку, учень повинен продемонструвати на шляху до здобуття знань, зокрема: самостійність, ініціативність, ретельність і активність. Когнітивний компонент визначається наявністю змісту в процесі національного виховання й передбачає, що учень повинен здобувати глибокі загальні та спеціальні знання навчального матеріалу та вміти застосовувати їх у своїй практичній діяльності. У структурі програми національного виховання учнів ми виокремлюємо процесуально-операційний компонент, де важливими є вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати інформацію, а також адаптуватися і швидко включатися у робочий процес. Контроль знань і їх оцінка є необхідними умовами для коригування процесу національного виховання учнів з метою досягнення результативності. На базі цього ми виділяємо контрольню-оцінний компонент у структурі програми національного виховання. Контроль здійснюється не лише викладачем, але й самим учнем через самооцінку та самоконтроль, що сприяє дисципліні й підвищує ефективність навчального процесу.

Необхідно зазначити, що національне виховання учнів буде ефективним тільки при грамотному супроводі вчителем технологій, який забезпечить передбачувані результати. Результат є підсумком діяльності, а результативність процесу національного виховання включає в себе засвоєні

знання, сформовані вміння та навички активного розвитку національної культури, а також досвід формування емоційно-позитивного ставлення. Для визначення рівня національного виховання учнів на уроках трудового навчання була розроблена чотирьохрівнева шкала, що відображає специфіку їх діяльності (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

**Характеристика рівнів національного виховання учнів на уроках
трудового навчання**

Рівні національного виховання учнів			
<i>Низький рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Достатній рівень</i>	<i>Високий рівень</i>
Характеристика рівнів національного виховання учнів			
Рівень засвоєння матеріалу є низьким і має репродуктивно-копіюючий характер. Дії учнів обмежуються лише простим виконанням зразків, при цьому зв'язок між набутими знаннями та вміннями залишається слабким або навіть зовсім відсутнім. Учні володіють інформацією на етапі запам'ятовування фактів, однак їм бракує інтеграції теоретичних принципів із практичними	Середній рівень відзначається продуктивно-копіюючим підходом. Хоча зв'язок між знаннями та вміннями залишається слабким, учень має певні теоретичні знання, які однак не є повними. Зв'язок між теоретичними та практичними положеннями залишається нестійким, а аналіз фактів здійснюється здебільшого через конкретні запитання. Мотивація в такому випадку є ситуативною й	Достатній рівень характеризується продуктивно-перетворюючим підходом. У діях учня домінує пошукова активність, що свідчить про самостійне використання набутих знань. Учень має стійке розуміння теоретичного матеріалу, правильно осмислює поняття та теорії, хоча деколи виникають помилки. Мотивація учня є достатньо стабільною, що сприяє подальшому розвитку навичок.	Високий рівень відзначається діяльнісно-творчим підходом. Учень здатний самостійно вирішувати проблемні запитання, що свідчить про глибоке розуміння матеріалу. Знання та вміння формують єдину систему, в якій учень має повне усвідомлення теоретичного матеріалу. Він демонструє позитивне ставлення до навчання та виховання, виявляючи захоплення навчально-виховною діяльністю. Учень відрізняється

навичками. Мотивація учнів є низькою і нестійкою.	непостійною.		впевненістю та прагненням до самовдосконалення, що свідчить про високу мотивацію.
--	--------------	--	---

Навчально-виховний процес у цілому, а також процес національного виховання учнів, має бути організований так, щоб учень, завершивши навчання, зміг творчо застосувати свої знання та вміння, а також отримати можливість для подальшого розвитку власної творчості. Перед педагогами закладів середньої освіти постає важливе завдання: сприяти підвищенню творчого потенціалу учнів до вищого та найвищого рівнів. Йдеться не лише про професійну сферу, а й про формування власного стилю життя. З огляду на це, ми представляємо програму національного виховання учнів на уроках трудового навчання. Ця програма містить такі ключові параметри, як мета, педагогічні умови, компоненти, рівні та показники національного виховання учнів у рамках трудового навчання. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку основних завдань, серед яких:

1. Засвоєння теоретичних знань про національне виховання.
2. Розвиток в учнів умінь та навичок самостійного національного виховання.
3. Формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до національного виховання.
4. Організація самостійної роботи учнів.
5. Формування мотиваційної сфери особистості учнів.
6. Впровадження у навчальний процес форм, методів і прийомів, що сприяють національному вихованню учнів на уроках трудового навчання.

У таблиці 2.2. представлено розроблену програму національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Таблиця 2.2.

Програма національного виховання учнів

Програма національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника			
Мета:	Зростання від низького до високого рівня національного виховання учнів на уроках трудового навчання.		
Педагогічні умови реалізації успішного процесу національного виховання учнів:	Створення середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання.	Організація національно-патріотичного виховання у процесі навчальної діяльності учнів.	Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.
Зміст, форми та методи роботи:			
Ознайомлення з народними традиціями, національними святами. Теоретичні знання про національне виховання; вироблення в учнів умінь і навичок самостійного національного виховання;	Проведення бесід, зустрічей, екскурсій, майстер-класів, театралізованих вистав, вечорниць, конкурсів, ярмарок виробів декоративно-ужиткового мистецтва, які за змістом будуть	Ознайомлення з традиційними народними промислами, обрядами, звичаями; дослідження символіки українського рушника. Використання виховних можливостей	Створення системи спостережень та елементів дослідницької діяльності. Методи проблемного навчання. Метод проєктних технологій. Інтерактивні

формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до національної культури.	відповідати народним традиціям.	розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.	методи навчання. Ділова гра. Мозковий штурм.
Врахування рівня національного виховання кожного учня			
Низький рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Підсумковий результат:	Сформований високий рівень національного виховання учнів на уроках трудового навчання.		

Таким чином, у результаті навчально-виховного процесу з урахуванням розробленої програми, учні повинні набути певний рівень національного виховання, також здатності використовувати елементи дослідницької роботи, вміти виявляти та долати проблеми в незнайомих умовах, а також володіти навичками критичного аналізу. Разом з тим, формування абстрактного і логічного мислення є важливою складовою розвитку учнів, разом зі здатністю адаптуватися до нових ситуацій і вирішувати нестандартні завдання. Представлена програма, враховуючи всі свої компоненти, гарантує підвищення рівня національного виховання учнів від низького до високого на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника.

2.3. Методичні рекомендації щодо вивчення розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас з метою національного виховання засобами символіки українського рушника

Для того щоб розробити методичні рекомендації, потрібно звернутися до навчальної програми «Технології» для 5 класів [53, с. 3].

Програма навчального предмета «Технології» для учнів 5 класів цілісно реалізовує вимоги технологічної освітньої галузі адаптаційного циклу чинного Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт). Навчальний предмет «Технології» призначений для реалізації творчого потенціалу учнів в особистісно і соціально значущій предметно-перетворювальній діяльності; розв’язання реальних життєвих проблем створеними виробами за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності у взаємодії і кооперуванні дій з іншими особами; практичного застосування набутих інтегрованих знань, наскрізних для всіх ключових компетентностей умінь, способів проєктно-технологічної діяльності в нових життєвих ситуаціях. Метою навчального предмета «Технології» є розвиток талантів і здібностей учнів, формування компетентностей, необхідних для реалізації задуму в готовий продукт засобами технологій декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну, STEAM проєктів, побутової діяльності тощо, готовності та здатності до підприємливості, партнерської взаємодії, культурного та національного самовираження [53, с. 3].

Досягнення мети навчального предмета «Технології» передбачає виконання таких завдань: формування допитливості, цілісного уявлення про матеріальне і нематеріальне – виробництво, традиційні і сучасні технології; сприяння розвитку естетично-ціннісного ставлення до традицій українського– народу в декоративно-ужитковому мистецтві; набуття досвіду поетапного створення корисних й естетичних виробів у – партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в готовий продукт, оцінювання і презентації; розвиток дизайнерського й технічного мислення, навичок підприємливості, – комунікативності, винахідливості в процесі проєктування, виготовлення й оцінювання власноруч створених виробів; вироблення навичок раціонального використання та безпечного застосування – традиційних та сучасних технологій обробки матеріалів; залучення учнів до виконання навчальних проєктів, оцінюючи їх вплив на– людей, суспільство

та навколишнє середовище; формування проектно-технологічної культури, прагнення удосконалювати свій – побут, процес і результати власної навчальної діяльності, усвідомлено вибирати й розвивати споріднену своїм здібностям діяльність [53, с. 3].

Предметний зміст програми має значний потенціал для навчання в контексті реального життя учнів та школи. Його можна і потрібно адаптувати в міжгалузеві, загальношкільні, міжшкільні, громадські проекти та інші форми взаємодії вчителів, учнів, батьків та громадськості. Програма має прикладну спрямованість. Навчання відбувається в процесі виготовлення особистісно і соціально значущих виробів з відповідним для віку учнів рівнем складності, а також у процесі виконання ними навчальних проектів. Закладено наукові підходи, які передбачають врахування попереднього освітнього досвіду учнів, зокрема отриманого на рівні початкової освіти, а також їхній індивідуальний темп навчання, можливості в набутті ключових і предметної проектно-технологічної компетентностей. Вироби рекомендується виготовляти із стійких (немакетних) матеріалів, їхня якість має відповідати функціональним, економічним, естетичним, екологічним, ергономічним вимогам. Вони мають бути перевірені в середовищі, для якого вони призначені. Під час навчання за навчальною програмою увага систематично акцентується на організації робочого місця, правилах внутрішнього розпорядку, безпеці праці та її санітарних нормах [53, с. 3].

Зміст програми забезпечує процеси інтегрування: особистісних, місцевих, національних і загальнолюдських цілей навчання; навчання учнів з їхнім реальним життям – сімейним, шкільним, народним, державним календарем; природного поєднання знань різних навчальних предметів у вирішенні практичних завдань; видів і способів проектно-технологічної діяльності як фундаментального об'єкта змісту шкільної технологічної освіти.

Спільно з іншими однокласниками, учні досліджують інформацію про техніку й технології ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва тощо. У

процесі обговорення результатів досліджень виробляють шанобливе ставлення до національної культури, народних майстрів, автентичних та сучасних творів народного мистецтва. Обговорюють свої уявлення про рукотворний світ, можливість його покращення власноруч виготовленими виробами [53, с. 3].

Розглянемо більш детально виховні можливості щодо національного виховання учнів розділу 2 «Благоустрій простору навколо нас», де пропонується вивчення таких тем:

1. Благоустрій та організація власного житла.
2. Український колорит у власному житлі.
3. Озеленення в житті людини.
4. Догляд за рослинами. Практичні поради [62, с. 81].

Як ми розуміємо, досліджувати символіку українського рушника доречно буде здійснювати при вивченні теми 2 «Український колорит у власному житлі».

Тема: «Український колорит у власному житлі»

1. Як можна оздобити власне помешкання?
2. Які традиційні види народного мистецтва та ремесла розвиваються у вашому місті / селі / районі? Як їх можна використати в дизайні помешкання? [62, с. 86].

Стародавні техніки

В оздобленні сучасного помешкання широко використовують стародавні техніки, а саме: різьблення по дереву та каменю, ткацтво, вишивку, килимарство, настінний живопис, декоративний розпис, лозоплетіння та соломоплетіння, гончарство, кераміку, художню обробку металу, вироби з паперу тощо. Так, цікавий і самобутній вид національного мистецтва — набійка (вибійка, вибиванка, мальованка, друкованиця, димка). Це тканина з нанесеним вручну візерунком. Спершу вирізали на дошці плоский орнамент, змащували фарбою і набивали на

полотно. Так оздоблювали предмети хатнього побуту (скатертини, **рушники**, постільну білизну) та одяг.

У сучасному інтер'єрі набійку застосовують на текстильних шпалерах, постільній білизні, скатертинах, **рушниках** [62, с.87].

Українська символіка в інтер'єрі

Народними символами України здавна є калина та дуб, червоні маки та сині волошки, чорнобривці та мальви, соняшник і барвінок, житне та пшеничне колосся, дерево роду, візерунки на писанках і вишиванках та традиційних **українських рушниках**.

Символом дівування, дівочої долі й краси є вінок. Сьогодні це елемент не лише дівочого вбрання, а й декору інтер'єру. Вінком зі штучних чи засушених квітів прикрашають сучасні оселі. Символом урожаю, добробуту в гос-поді є обжинковий вінок, сплетений зі стебел жита, проса, пшениці та всякої пашниці. А на Новий рік та Різдво плетуть вінки із соснових, ялинових гілок, оздоблюють його кетягами калини, стрічками та іграшками з українським орнаментом.

Українську світлицю неможливо уявити без вишитих і тканих рушників. Їх вивішують над іконами та портретами родичів, ними прикрашають вікна, стіни, двері [62, с.88].

Рис. 2.1. Вишиті українські рушники завжди містять знаки-обереги

Так, власникам хати, що оздоблена такими українськими рушниками, була гарантована щаслива доля для усієї родини. А коли на ньому виткані чи вишиті знаки-обереги, захисна сила українського рушника суттєво посилюється.

Сьогодні орнаментальними мотивами вишивок оздоблюють не лише ткані вироби, а й меблі, розписують ними стіни, викладають мозаїку, різьблять на дереві та металі.

Кухня в українському стилі

В оздобленні інтер'єру кухні також можна втілити безліч ідей, почерпнутих із народних традицій. Передусім обирають матеріали — вони за можливості мають бути натуральними або подібними до натуральних за кольором і фактурою [62, с. 90]. Яка ж може бути українська кухня без традиційного українського рушника?

Рис. 2.2. Традиційний український рушник

Зазвичай, кольорова гама кухні — це колір дерева і глини, білий, червоний, чорний, зелений, синій та жовтий. Стіни кухні білі, світло-бежеві або голубуваті. Їх іноді розписують рослинними мотивами чи геометричними орнаментами. У стінах роблять ніші, які заповнюють декоративними елементами. Світильники також можна декорувати орнаментом. Особлива увага приділялася умеблюванню. Головним атрибутом кухні є стіл. Його завжди найретельніше доглядали і прикрашали на свята, його цілували перед далекою дорогою і після повернення додому. Стіл накривають вишитою скатертиною (обрусом) або українським рушником [62, с. 91].

На кухні в українському стилі обов'язкові мисники, полиці з глиняним посудом або декоративними керамічними виробами, тарелями, горщиками, глечиками, макітрами, які також прикрашалися українськими рушниками. Прикрасять інтер'єр і дошки з мальованим чи різьбленим орнаментом. Сакральним місцем української кухні є піч-годувальниця, символ родинного вогнища. Її завжди тримали в чистоті, білили,

розмальовували візерунками або оздоблювали кахлями. Щоб гармонійно вписувалась в інтер'єр сучасна побутова техніка, на неї також можна нанести символіку українського розпису [62, с. 91].

Таким чином, ми бачимо, що не може обійтися українська кухня без вишитих рушників, серветок, що мали сакральне значення та слугували оберегом кожного помешкання.

На уроках трудового навчання при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас» у 5 класі програма пропонує ознайомлення учнів з виробами з дерева, текстилю, з вишитими скатертинами, рушниками, килимами, керамікою й посудом, іграшками з традиційними народними символами-оберегами, що виготовляють професійні майстри. Та важливо хоч деякі з них зробити власноруч, зігріти своїм теплом, відтворити місцевий, рідний колорит. Різноманітні елементи декору інтер'єру, фольклорні сувеніри можна виготовити на уроках трудового навчання.

Для більшої ефективності національного виховання учнів на уроках трудового навчання необхідно постійно поповнювати обладнання в майстернях саморобними засобами навчання. Це обумовлено тим, що кожен вчитель, зберігаючи основні методи та прийоми навчання, завжди індивідуальний, і тому кожен комплекс засобів навчання доповнює своїм і необхідним і зручним для його.

При підготовці до заняття також рекомендується підготувати наочні засоби, які потрібні: малюнки, альбоми, схеми, інструкційні картки, зразки вишивки.

Особлива увага повинна приділятися виготовленню різних виробів технікою вишивки. А заняття потрібно будувати від простого до складного відповідно до навчальної програми.

Висновки до розділу 2

У другому розділі нашої кваліфікаційної роботи ми узагальнили ефективну систему роботи з національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами українського рушника. Ми схарактеризували низку педагогічних умов національного виховання учнів, розробили спеціальну програму національного виховання учнів на уроках трудового навчання та запропонували методичні рекомендації щодо вивчення розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас з метою національного виховання учнів засобами символіки українського рушника.

Встановлено, що національне виховання здобувачів освіти буде ефективним при дотриманні таких педагогічних умов:

1. Створення відповідного середовища на уроках трудового навчання як засобу національного виховання учнів.
2. Організація систематичного національного виховання та навчально-виховної діяльності учнів.
3. Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

За результатами аналізу психолог-педагогічних, методичних та наукових джерел нами було розроблено програму національного виховання учнів на уроках трудового навчання, що містить: мотиваційно-вольовий, когнітивний, операційний, контрольний та результативний компоненти.

Спеціальна програма національного виховання учнів на уроках трудового навчання, заснована на символіці українського рушника, ґрунтується на сучасних методологічних засадах, таких як компетентнісний та особистісно-діяльнісний підходи. При розробці програми ми спиралися на загальні та специфічні принципи: професійної спрямованості, науковості й доступності, зв'язку теорії з практикою, самостійності й активності, технологічності, проблемності та індивідуальності. Програма орієнтована на застосування провідних форм, методів, засобів та технологій, виконуючи при

цьому інноваційну, комунікативну, процесуально-діяльнісну й рефлексивну функції, а також націлена на досягнення конкретного результату, підтримуючи визначені педагогічні умови.

Разом з тим, ми проаналізували зміст навчальної програми, зокрема, розділ «Благоустрій простору навколо нас» у 5 класі та запропонували конкретні методичні рекомендації щодо результативного національного виховання учнів 5-х класів на уроках трудового навчання.

РОЗДІЛ 3
АПРОБАЦІЯ ПРОГРАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ
НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ
«БЛАГОУСТРІЙ ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС

3.1. Методична розробка плану-конспекту уроку трудового навчання з теми: «Український колорит у власному житлі», 5 клас

Тема: Український колорит у власному житлі.

Мета – навчальна: познайомити учнів з традиційними видами ужитково-декоративного мистецтва України, дослідити символіку українського рушника, використання та оздоблення власного житла засобами українських традиційних технік;

виховна: виховувати в учнів естетичні смаки, зацікавленість історією українського народу, любов до рідного краю; патріотизм, громадянську позицію та формувати високий рівень національного виховання;

розвивальна: розвивати творчу уяву, національну культуру, логічне мислення, розвивати пам'ять та акуратність;

профорієнтаційна: ознайомлення з професією вишивальниці, художника, дизайнера тощо.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

План уроку:

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація знань учнів.
- III. Мотивація навчальної діяльності.
- IV. Викладення нового матеріалу.
- V. Закріплення нового матеріалу.
- VI. Практична робота.
- VII. Підведення підсумків.

VIII. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Перевірка готовності учнів до уроку. Повідомлення теми, мети і завдання уроку.

II. Актуалізація знань (*мозковий штурм*)

- Які традиційні українські техніки декоративно-прикладного мистецтва України ви знаєте?
- Що вам відомо про український рушник?
- Яка роль символів, що найчастіше використовують на українському рушнику?
- Чи є у вас історія родинного українського рушника?

III. Мотивація навчальної діяльності

Для вас буде дуже цікаво і корисно дізнатися про традиційні види народного мистецтва та ремесла України, також як за їх допомогою можна оздобити власне помешкання. Особлива увага буде приділятися символізму українського рушника та особливостям його використання в дизайні власного помешкання.

IV. Викладення нового матеріалу

(Розповідь учителя з елементами пошукової бесіди)

Стародавні техніки

В оздобленні сучасного помешкання широко використовують стародавні техніки, а саме: різьблення по дереву та каменю, ткацтво, вишивку, килимарство, настінний живопис, декоративний розпис,

лозоплетіння та соломоплетіння, гончарство, кераміку, художню обробку металу, вироби з паперу тощо. Розповімо детальніше про деякі з них. Цікавий і самобутній вид національного мистецтва — набійка (вибійка, вибиванка, ма-льованка, друкованиця, димка). Це тканина з нанесеним вручну візерунком. Спершу вирізали на дощці плоский орнамент, змащували фарбою і набивали на полотно. Так оздоблювали предмети хатнього побуту (скатертини, рушники, постільну білизну) та одяг. У сучасному інтер'єрі набійку застосовують на текстильних шпалерах, постільній білизні, скатертинах, рушниках [62, с.89].

Рис. 3.1. Традиційний український рушник

Здавна популярні в народній творчості витинанки — вирізані ножицями, ножем із паперу або витесані сокирою з деревини чи інших матеріалів ажурні або силуетні зображення, сюжетні та орнаментальні композиції. Ними оздоблювали печі, стіни й вікна, прикрашали мисники й сам посуд. Нині техніка виготовлення витинанок знову стає модною, сучасні майстри розвивають старовинні народні традиції, знаходять для них нове застосування. Настінним розписом прикрашали свої хати ще наші далекі предки. Ці традиції збереглися й розвинулися в наш час. Особливо знаменитим є Петриківський розпис — мистецтво, що

сформувалося наприкінці XIX ст. і яке сьогодні набуває нових рис і світової слави. Його широко використовують в оформленні інтер'єру, предметів побуту та сувенірів, зокрема, українських рушників [62, с.90].

Українська символіка в інтер'єрі

Народними символами України здавна є калина та дуб, червоні маки та сині волошки, чорнобривці та мальви, соняшник і барвінок, житнє та пшеничне колосся, дерево роду, візерунки на писанках і вишиванках та багато інших. Символом дівування, дівочої долі й краси є вінок. Сьогодні це елемент не лише дівочого вбрання, а й декору інтер'єру. Вінком зі штучних чи засушених квітів прикрашають сучасні оселі. Символом урожаю, добробуту в господі є обжинковий вінок, сплетений зі стебел жита, проса, пшениці та всякої пашниці. А на Новий рік та Різдво плетуть вінки із соснових, ялинових гілок, оздоблюють його кетягами калини, стрічками та іграшками з українським орнаментом.

Українську світлицю неможливо уявити без вишитих і тканих **рушників**. Їх вивішують над іконами та портретами родичів, ними прикрашають вікна, стіни, двері. Адже смуга полотна має символічне значення — дороги, щасливої долі. А коли на ній виткані чи вишиті знаки-обереги, захисна сила її суттєво посилюється [62, с. 91].

Рис. 3.2. Приклад оздоблення власної оселі українськими рушниками

Демонстрація навчального фільму «Символіка українського рушника».

Питання та обговорення після перегляду навчального фільму:

- Яке ваше враження після перегляду фільма?
- Які факти вас вразили найбільше?
- Що нового дізналися?
- Які основні символи найчастіше використовують при виготовленні українського рушника?
- Яким чином можна оздобити власне помешкання за допомогою українського рушника?
- З якими новими прислів'ями, загадками, казками про український рушник ви ознайомилися після перегляду?

Демонстрація навчального відеоролику «Майстер-клас з виготовлення українського рушника».

Обговорення та питання після перегляду:

- Ваше враження від майстер-класу?
- Наскільки складна техніка виконання?
- Яка колірна гама вам сподобалася більше і чому?
- Про які нові професії ви дізналися?

Сьогодні орнаментальними мотивами вишивок оздоблюють не лише ткані вироби, а й меблі, розписують ними стіни, викладають мозаїку, різьблять на дереві та металі. Для створення українського інтер'єру в оселі використовують автентичні (або осучаснені) меблі та предмети побуту.

Доріжки. Уявити українську хату без смугастих, яскравих, витканих господинею або її дочками доріжок, просто неможливо. Вони створюють особливий затишок.

Ліжник. А хіба може існувати гуцульська чи бойківська хата без ліжника? Цей вовняний, узорно-тканий виріб із довгим пухнастим ворсом має обрядове, інтер'єрне, господарське призначення може служити покривалом на ліжку, килимом на стіну чи підлогу. У Карпатах існує

повір'я, що ліжник привертає до хати добро, тому його стелять під ноги молодцям на весіллі разом із рушником [62, с.90].

Кухня в українському стилі

В оздобленні інтер'єру кухні також можна втілити безліч ідей, почерпнутих із народних традицій. Передусім обирають матеріали — вони за можливості мають бути натуральними або подібними до натуральних за кольором і фактурою. Кольорова гама кухні — це колір дерева і глини, білий, червоний, чорний, зелений, синій та жовтий. Стіни кухні білі, світло-бежеві або блакитні. Їх іноді розписують рослинними мотивами чи геометричними орнаментами. У стінах роблять ніші, які заповнюють декоративними елементами. Світильники також можна декорувати орнаментом. Особлива увага — умеблюванню. Головним атрибутом кухні є стіл. Його завжди найретельніше доглядали і прикрашали на свята, його цілували перед далекою дорогою і після повернення додому. Стіл накривають вишитою скатертиною (обрусом) або рушником. На кухні в українському стилі обов'язкові мисники, полиці з глиняним посудом або декоративними керамічними виробами, тарелями, горщиками, глечиками, макітрами. Прикрасять інтер'єр і дошки з мальованим чи різьбленим орнаментом [62, с. 91].

Сакральним місцем української кухні є піч-годувальниця, символ родинного вогнища. Її завжди тримали в чистоті, білили, розмальовували візерунками або оздоблювали кахлями. Згадайте приказку: «Піч регоче — короваю хоче, а припічок усміхається — калачів дожидається!» Але в сучасній квартирі піч доводиться замінювати імітацією, зробивши в стіні нішу у формі півкола з прикритою заслінкою, або замінюють каміном. Щоб гармонійно вписувалась в інтер'єр сучасна побутова техніка, на неї також можна нанести розпис [62, с. 91].

Ну і, звичайно, як ми з вами з'ясували, не може обійтися українська кухня без вишитих рушників та серветок.

Рис. 3.3. Оздоблення помешкання українськими рушниками

V. Закріплення нового матеріалу. Обговорення з учнями вищевикладеного навчального матеріалу, обмін думками та враженнями після перегляду навчального фільму та майстер-класу. Підготовка до практичної роботи.

VI. Практична робота (показ слайдів) «Українські рушники: регіональні особливості»: вчитель пропонує учням ознайомитися з регіональними особливостями колірної гами та технікою виготовлення українського рушника. Результат: складання опорної таблички. Вчитель оцінює практичну роботу учнів.

VII. Рефлексія. Підведення підсумків.

1. Що нового дізналися на уроці?
2. Чому навчилися на уроці?
3. Для цього ми це вивчаємо?
4. Чи сподобалось вам?

VIII. Домашнє завдання. Підготувати повідомлення або презентацію на тему «Як за допомогою українського рушника прикрасити власну оселю?», «Найвідоміші майстри української вишивки», «Колекція українських рушників».

3.2. Узагальнення результатів апробації педагогічної доцільності розробленої програми національного виховання учнів на уроках трудового навчання

Для перевірки ефективності розробленої програми та педагогічних умов національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника, було вирішено організувати педагогічний експеримент, за допомогою якого ми би зробили певні висновки та підтвердили гіпотезу нашого кваліфікаційного дослідження.

Навчальна програма «Технології» (розділ «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас) має на меті ознайомити учнів з декоративно-прикладним мистецтвом, вишивкою та національною культурою.

Як ми з'ясували в процесі нашого дослідження, актуальність дисципліни «Технології», зокрема, розділ «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас має виховні можливості національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве з метою перевірки ефективності розробленої нами програми національного виховання учнів 5 класів засобами символізму українського рушника, з урахуванням виокремлених педагогічних умов, з використанням спеціально розроблених нами методичних рекомендацій та методичних розробок занять.

У процесі організації педагогічного експерименту було реалізовано його констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

Для дослідження було обрано два класи: 5-А (29 учнів) та 5-Б (30 учнів) класи, загалом до експерименту було залучено 59 учнів. Відповідно 5-А клас обрано як контрольний, 5-Б клас – експериментальний.

Спочатку серед учнів було проведено констатувальний експеримент, у результаті якого було виявлено наявний рівень національного виховання.

У якості визначення рівня національного виховання учнів на уроках трудового навчання було використано наступні критерії:

1. Сформована мотивація учнів 5-х класів до вивчення предмету «Трудове навчання».
2. Сформованість в учнів 5-х класів трудових знань, умінь і навичок.
3. Відношення та інтерес учнів 5-х класів до вивчення та дослідження української культури, історії, обрядів, звичаїв, декоративно-ужиткового мистецтва України тощо.

До представлених вище критеріїв для зручності ми пропонуємо виокремити три рівні сформованості: достатній; середній; низький.

У ході проведення констатувального експерименту нами було використано наступні методи: анкетування учнів з метою виявлення їх мотивації до вивчення предмету «Трудове навчання»; діагностичне тестування, що мало на меті з'ясування наявного рівня національного виховання учнів 5-х класів; педагогічне спостереження, за результатами якого можна зробити висновок про рівень трудових знань, умінь і навичок учнів 5-х класів. Результати узагальнено у таблицях 3.1. – 3.6.

Таблиця 3.1.

Критерій № 1 «Сформована мотивація учнів 5-х класів до вивчення предмету «Трудове навчання»

Рівні	Показники
Достатній	Здобувач освіти виявляє сформовану мотивацію та цікавість до вивчення дисципліни «Трудове навчання», він

	з задоволенням відвідує уроки трудового навчання, систематично активно співпрацює з учнями та вчителем, у процесі навчально-пізнавальної діяльності демонструє активність, творчість, ініціативність, самостійність, формулює цікаві питання з теми уроку.
Середній	Здобувач освіти виявляє не зовсім сформовану мотивацію до вивчення дисципліни «Трудове навчання», певні теми програми подобаються, інші – зовсім не викликають інтерес. На уроках трудового навчання буває не завжди активний, ініціативний, самостійний, інколи може пропустити заняття.
Низький	Здобувач освіти зовсім не має свідомої мотивації та інтересу до вивчення дисципліни «Трудове навчання», часто пропускає уроки, більшість тем навчальної програми з дисципліни йому не цікаві, тому у процесі навчально-пізнавальної діяльності учень не уважний, не активний, не проявляє творчості, ініціативності та самостійності.

Для дослідження в учнів сформованої мотивації та цікавості до вивчення предмета «Трудове навчання» ми використовували діагностичне анкетування.

Анкета «Дослідження сформованості мотивації учнів до вивчення предмету «Трудове навчання»

I. Викликає у тебе інтерес до вивчення предмету «Трудове навчання»?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

II. Часто у тебе виникає бажання виконати практичне завдання на уроці трудового навчання?

- 1) Частіше так;

- 2) Іноді – так, іноді – ні.
3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

III. Чи завжди ти ретельно готуєшся до уроку трудового навчання?

- 1) Частіше так;
2) Іноді – так, іноді – ні.
3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

IV. Чи стараєшся ти виконувати завдання уроку трудового навчання краще всіх?

- 1) Частіше так;
2) Іноді – так, іноді – ні.
3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

V. Хотів би ти, щоб предмету «Трудове навчання було більше?»

- 1) Частіше так;
2) Іноді – так, іноді – ні.
3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

Таким чином, більшість відповідей на питання діагностичної анкети 1) визначають достатній рівень; відповідно більшість відповідей 2) – середній рівень, відповідей 3) – низький рівень.

Таблиця 3.2.

Порівняльний аналіз показників за критерієм № 1 «Сформована мотивація учнів 5-х класів до вивчення предмету «Трудове навчання»

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	52 %	28 %	51 %	16 %
Середній	28 %	53 %	26 %	24 %
Достатній	12 %	15 %	19 %	45 %

Як бачимо, результати свідчать про такі висновки: анкетування за критерієм №1 «Сформована мотивація учнів 5-х класів до вивчення предмету «Трудове навчання»:

1. В експериментальному класі достатній рівень підвищився на 40 %, а в контрольній групі цей показник виріс усього на 7 %.

2. В експериментальному класі середній рівень зменшився на 26 %, а в контрольній групі лише на 7 %.

3. В експериментальному класі показники низького рівня зменшилися на майже 14 %, а в контрольній групі показники практично не змінилися.

Таблиця 3.3.

**Критерій № 2 «Сформованість в учнів 5-х класів трудових знань,
умінь і навичок»**

Рівні	Показники
Достатній	Здобувач освіти демонструє якісно сформовані трудові знання, уміння та навички, загалом частіше не потребує допомоги вчителя, систематично проявляє творчу самостійність, пізнавальну активність, послідовність, логічність.
Середній	Здобувач освіти виявляє недостатньо сформовані трудові знання, уміння та навички, іноді потребує підтримки і допомоги педагога, проявляє ініціативність та творчість лише при вивченні певних тем програми, до яких у нього виникає пізнавальний інтерес.
Низький	Здобувач освіти демонструє або повню відсутність, або недостатньо сформовану систему трудових знань, умінь та навичок. Систематично потребує підтримки та допомоги вчителя трудового навчання, без цього не може виконати завдання.

Узагальнення результатів з'ясування рівня сформованості трудових знань, умінь та навичок в учнів 5-х класів у процесі їх продуктивної діяльності представлено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Порівняльний аналіз показників за критерієм № 2 «Сформованість в учнів 5-х класів трудових знань, умінь і навичок»

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	30 %	22 %	27 %	17 %
Середній	44 %	41 %	46 %	39 %
Достатній	30 %	35 %	29 %	50 %

Як бачимо, аналіз продуктивної діяльності учнів 5-х класів на уроках трудового навчання за критерієм № 2 «Сформованість в учнів 5-х класів трудових знань, умінь і навичок» показав, що:

1. В експериментальній групі учнів достатній рівень підвищився на 15%, а в контрольній групі майже не змінився.
2. В експериментальній групі середній рівень зменшився на 6% , а в контрольній групі підвищився на 7 %.
3. В експериментальній групі низький рівень зменшився на 10 %, а в контрольній групі зменшився лише на 7 %.

Таблиця 3.5.

Критерій № 3 «Відношення учнів 5-х класів до вивчення української культури, історії, обрядів, звичаїв, декоративно-ужиткового мистецтва України»

Рівні	Показники
Достатній	Здобувач освіти демонструє позитивне відношення та глибоку зацікавленість до вивчення і дослідження української культури, історії, обрядів, звичаїв, декоративно-ужиткового мистецтва України; приймає участь у майстер-класах, екскурсіях, тематичних вечорах національно-патріотичного спрямування, зустрічах з

	майстрами декоративно-прикладного мистецтва тощо.
Середній	Здобувач освіти загалом позитивно ставиться до участі у заходах національно-патріотичного спрямування, не завжди проявляє активність та інтерес до вивчення української культури, історії, традицій; на таких заходах більше спостерігає, чим приймає активну участь.
Низький	Здобувач освіти або взагалі не цікавиться національно-патріотичними заходами, або має до них низький рівень пізнавального інтересу. Активну участь не приймає, не має бажання залучатися до таких видів діяльності, або просто спостерігає, або взагалі ігнорує.

Діагностичне тестування як метод дослідження ми використовували для з'ясування рівня національного виховання учнів 5-х класів.

Тест «Відношення учнів 5-х класів до вивчення української культури, історії, обрядів, звичаїв, декоративно-ужиткового мистецтва України»

I. У тебе є бажання вивчати та досліджувати українську культуру?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

II. У твоїй родині існує підтримка українських звичаїв, традицій, свят?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

III. Як ти вважаєш, патріотизм – це підтримка українських традицій?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

IV. Ти хотів би більше дізнатися про традиції, обряди, звичаї, національні свята нашої країни?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

V. На твій погляд, українська держава повинна підтримувати традиції, національні свята?

- 1) Частіше так;
- 2) Іноді – так, іноді – ні.
- 3) Ні, проте зазвичай мені байдуже.

Зрозуміло, що більшість відповідей учнів на питання варіант 1) свідчить про достатній рівень національного виховання, більшість відповідей на питання варіант 2) демонструє середній рівень національного виховання учнів, більшість відповідей варіант 3) свідчить про низький рівень.

Узагальнення результатів педагогічного тестування дозволило отримати та розрахувати середньо-статистичні дані. За допомогою цих розрахунків ми виокремили учнів, які позитивно сприймають національно-патріотичну діяльність та із задоволенням приймають активну участь у таких заходах. Порівняльний аналіз показників за критерієм № 3 представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Порівняльний аналіз оцінок за критерієм № 3 «Відношення учнів 5-х класів до вивчення української культури, історії, обрядів, звичаїв, декоративно-ужиткового мистецтва України»

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	16 %	28 %	14 %	10 %
Середній	49 %	45 %	53 %	58 %
Високий	33 %	31 %	36 %	38 %

Узагальнення результатів нашої дослідно-експериментальної роботи дозволило зробити такі висновки:

1. Достатній рівень національного виховання учнів з урахуванням представлених критеріїв в експериментальному класі підвищився на 8 %, а в контрольному на 3 %.

2. Середній рівень в експериментальній групі учнів підвищився загалом на 24 %, а в контрольному класі на 2 %.

3. Низький рівень в експериментальному класі зменшився на 18 %, а в контрольному на 5 %.

Таким чином, як бачимо з розрахунків, узагальнення результатів проведеної нами дослідно-експериментальної роботи в цілому підтверджують викладену у вступі кваліфікаційної роботи гіпотезу, а також основні теоретичні положення про те, що національне виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника підвищується за умови впровадження розроблених нами програми, відповідних педагогічних умов, методичних рекомендацій та розробки плану-конспекту уроку трудового навчання.

Висновки до розділу 3

У розділі 3 нашої кваліфікаційної роботи ми представили розроблену програму ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання через символіку українського рушника, що ґрунтується на дотриманні основних дидактичних принципів: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості та наочності. Разом з тим, на даному етапі роботи було розроблено план-конспект уроку трудового навчання з дисципліни «Трудове навчання» на тему: «Український колорит у власному житті», для учнів 5 класу. Приклад цього уроку демонструє впровадження створеної нами програми та виокремлених педагогічних умов, що сприяють результативному національному вихованню учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника.

До того ж, нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, узагальнення результатів якої дозволило сформулювати низку наступних висновків: достатній рівень національного виховання учнів з урахуванням представлених критеріїв в експериментальному класі підвищився на 8 %, а в контрольному на 3 %; середній рівень в експериментальній групі учнів підвищився загалом на 24 %, а в контрольному класі на 2 %; низький рівень в експериментальному класі зменшився на 18 %, а в контрольному на 5 %.

Таким чином, результати проведеної дослідно-експериментальної роботи підтверджують сформульовану у вступі нашого магістерського дослідження гіпотезу, основні теоретичні положення, що стосуються змісту національного виховання учнів на уроках трудового навчання: його результативність дійсно зростає за умови впровадження розробленої нами програми, відповідних педагогічних умов, систематичного використання методичних рекомендацій та плану-конспекту уроку трудового навчання.

ВИСНОВКИ

Актуальність проблеми ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання спонукала нас до її глибокого дослідження у науковій, психолого-педагогічній, історичній, методичній літературі та пошуку конкретних рішень.

У процесі роботи над магістерським дослідженням, ми з'ясували, що національне виховання особистості учнів неможливо без активного пробудження їх національної свідомості, розуміння себе частиною українського народу. У нашому дослідженні ми проаналізували ключові поняття у контексті обраної теми, такі як: «національне виховання», «символіка українського рушника», «педагогічні умови національного виховання учнів», «програма національного виховання», «критерії оцінювання рівня сформованості національної культури учнів» у наукових, методичних та психолого-педагогічних джерелах.

Крім того, особливу увагу у нашому дослідженні було приділено художньому орнаменту українського рушника як засобу національного виховання учнів. Так, визначено, що орнамент виконує естетичну функцію і використовується не лише як прикраса, але й для оздоблення приміщень та архітектури. Найбільш поширене використання орнаменту ми спостерігаємо на українських рушниках, де часто поєднуються елементи з фантастичними звіриними мотивами та рослинним орнаментом, що підтверджується колекційними дослідженнями. Ретельне вивчення наукової, психолого-педагогічної і методичної літератури показало, що форми і методи національного виховання учнів часто дублюють загальноприйняті. Незважаючи на це, спостереження за практикою вчителів та наш власний досвід підтверджують, що акцент на формуванні спеціальних знань, умінь і навичок може значно підвищити ефективність національного виховання учнів на уроках трудового навчання, зокрема, на прикладі вивчення розділі програми «Технології» «Благоустрій простору навколо нас» для 5 класу.

У процесі дослідження ми виявили й обґрунтували відповідні педагогічні умови, що сприяють успішному національному вихованню учнів на уроках трудового навчання:

1. Створення відповідного середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання.
2. Організація цілеспрямованої національно-патріотичної навчально-виховної діяльності учнів на уроках трудового навчання.
3. Контроль і оцінка результатів національного виховання учнів.

Серед визначальних умов ефективного національного виховання можна відзначити: ознайомлення з народними традиціями, проведення театралізованих вистав, вечорниць, майстер-класів та конкурсів, що відповідають змісту українських народних звичаїв, а також вивчення традиційних промислів, обрядів, національних свят тощо.

На основі розробленої програми національного виховання учнів, педагогічних умов та методичних рекомендацій, ми створили план-конспект уроку трудового навчання для 5 класу на тему: «Український колорит у власному житті». Використання даної програми відкриває нові можливості для успішного національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Таким чином, як бачимо, сформульована нами у вступі гіпотеза дослідження повністю підтверджена, мета досягнута, а завдання кваліфікаційної роботи виконані в повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Н.О. Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості. Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених. Мелітополь, 2015. С. 124.
2. Акименко О. О. Національна ідея України: соціально-психологічний аспект. Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. Луганськ, 2015. № 7 (296), ч. 1. С. 6-14.
3. Аксьонова В. І. Патріотизм – феномен парадигми комунікативного суспільства. Актуальні проблеми філософії та соціології. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. Вип. 10. С. 7–9.
4. Антіпов О.І. Феномен патріотизму як один зі складників національномовної картини світу. Теоретична і дидактична філологія. Серія: Педагогіка : зб. наук. пр. ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 7. С. 226–237.
5. Антонов В. М. Виховання національної особистості. Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. облради. Херсон, 2017. Вип. 33. С. 10–18.
6. Антонович С.А. Декоративно-прикладне мистецтво. Навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 1999. 245 с.
7. Андрієвський В. І. Діалектика виховання і самовиховання творчої особистості. Навчально-методичний посібник. Київ: Академвидав, 2003. 233 с.
8. Астахов А. І. Виховання творчістю: Книга для вчителя. Київ: Академвидав, 2008. 156 с.
9. Афанасьєв І. Н. Сучасні концепції художньої творчості. Навчальна допомога для вузів. 2-ге видання. Київ: Академія, 2000. 213 с.

10. Бех І. Д. Концептуальні засади українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Інститут проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2015. 28 с.
11. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : програмно-виховний контекст. Інститут проблем виховання, Нац. акад. пед. наук України. Київ , 2015. 44 с.
12. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*, 2016. № 8/9. С. 8–10.
13. Бех І. Д. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у сучасних умовах: концептуальні засади. Педагогічний вісник, Черкаси, 2018. № 2. С. 5–14.
14. Будагьянц Л. М. Національно-патріотичне виховання в контексті європейського вибору України. Вісник Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. Нац. ун-т оборони України. Київ, 2015. Вип. 3. С. 27–31.
15. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. Історія методу проектів. Дайджест педагогічних ідей та технологій. *Школа-парк*, 2003. № 3 С. 49-52.
16. Бака І. І. Теоретичні основи підготовки школярів до творчого труда в сфері матеріального виробництва. Навчально-методичний посібник. Київ: Навчальна допомога, 2005. 189 с.
17. Барко В. І. Тютюнников А. М. Здібності: загальна характеристика. Навчально-методичний посібник. Київ: Україна, 2001. 112 с.
18. Бербец В. В., Дубова Н. В., Коберник О. М. та ін. Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках обслуговуючої праці. Навч.-метод. посібник. Умань: Навчальна книга, 2003. 234 с.
19. Бебешко Л.Н. Призначення українських рушників. *Рідна школа*, 2000, № 10. С 23-29.
20. Борзенко В. І., Обухів А. С. Насильно милий не будеш. Підходи до проблеми мотивації в школі і навчально-дослідницькій діяльності.

Розвиток дослідницької діяльності учнів: методичний збірник. Київ: Народна освіта, 2001. С. 80-88.

21. Борисенко В. К. Весільні обряди та звичаї на Україні. Київ : Либідь, 2000. 179 с.

22. Вербицька П. В. Виховання громадянина і патріота України як суспільно-педагогічний виклик. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*, 2015. № 3. С. 58–63.

23. Вишневецький О.М. Сучасний ідеал виховання української молоді та український національний характер. *Освіта*, 2014. Берез. (№ 12). С. 6–7.

24. Взаємодія учня і вчителя у площині проєктної діяльності : матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області. Проєктна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. Київ : Шкільний світ, 2009. С. 38-51.

25. Вихрущ А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX - початок XX століття). Київ : Либідь, 2011. 114 с.

26. Веремійчик В.М. Стежинка до майстерності. Київ : Педагогічна думка, 2002. 98 с.

27. Веремійчик В. М. Методи, що визначаються за характером навчально-пізнавальної діяльності учнів. Методика трудового навчання в середній школі. Тернопіль, 2007. 43 с.

28. Воровщиков С. Г., Новожілова М. М. Школа повинна вчити мислити, проєктувати, досліджувати. Управлінський аспект: сторінки написані консультантом по управлінню і директором школи. Київ : Академія, 2006. 39 с.

29. Волкова Н. П. Педагогіка: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.

30. Воронцова Е.О. Задатки, здібності, обдарованість. *Директор школи*, 2011. №15. С. 17-19.

31. Воронцова Е. Обдарованість: діагностика та система роботи зі здібними дітьми. *Психолог*, 2006. №25-28. С. 15-20.

32. Гриців Т. Г. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки як наукова проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. НАПН України, Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2016. Вип. 20, кн. 1. С. 121–132.
33. Гурчало І. М. Народне мистецтво Західних областей України. Київ : Українське народознавство, 2006. 345 с.
34. Гірний О. І., Савчин М. М. Творчість як педагогічна проблема: тренінг 17 творчості. *Шлях освіти*, 2011. № 4. С. 5-10.
35. Гушан В.М. Поняття креативних здібностей учнів у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Соціальна і педагогічна підтримка обдарованих дітей в Україні та за кордоном: зб. наук. статей. Горлівка: вид-во «ГДПШМ», 2012. С. 37-40.
36. Держко І. З. Національна свідомість та культура у формуванні громадсько-політичних відносин сучасного суспільства. *Гілея: наук. вісн. Філософські науки. Політичні науки. Історичні науки*. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, ВГО «Укр. акад. наук». Київ, 2015. Вип. 93 (2). С. 260–263.
37. Джус О. В. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в українській діаспорі: досвід, спроби переосмислення. *Наука і освіта*, 2016. № 10. С. 76–81.
38. Демін І. С. Використання технологій в навчально-дослідницькій діяльності. Розвиток дослідницької діяльності учнів: методичний збірник. Київ: Народна освіта, 2001. С. 144-150.
39. Євреєнко Ю. П. Методика творчого розвитку особистості. Вісник Укр. держ. ун-ту водного госп. та природокористування. *Педагогіка*. Рівне, 2003. Вип. 5 (24), ч. 2: Сучасні технології навчання: проблеми та перспективи. С. 159-166.
40. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Київ: Наукова Думка, 1999. 190 с.

41. Зязюн І. А. Всеукраїнська державна комплексна програма національного виховання. *Педагогіка і психологія: Вісник АПН України*, 1993. №1. С.43-51.
42. Коберник О. М., Терещук Г. В. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник. Тернопіль-Умань, 2007. 208 с.
43. Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В., Сушенцева Л. Л. Розвиток творчості учнів. Методичний посібник. Харків : Академвидав, 2008. 112 с.
44. Коберник О. М. Проєктно-технологічна система трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*, 2003. №4. С. 8-12.
45. Коберник О. М. Проєктування навчально-виховного процесу в школі. Київ: Хрещатик, 2006. 168 с.
46. Крусь О. О. Національне виховання як педагогічна проблема. *Нова педагогічна думка*, 2017. № 2. С. 74–76.
47. Кузьменко Т. Г. Формування цілісної національної ідеології у контексті розвитку сучасної української культури. *Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси 60 в сучасній культурі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, Київ, 2016. Ч. 1. С. 76–78.
48. Курило В. О. Основи системи національно-патріотичного виховання має становити ідея української державності : виступ д-ра пед. наук, академіка НАПН України, ректора Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка Віталія Курила. *Рідна школа*, 2014. № 4/5. С. 8–9.
49. Лісовська А. І. Історична пам'ять українського народу як умова і засіб національно-патріотичного виховання. *Духовно-історичні засади розвитку української нації : матеріали п'ятої наук.-практ. конф. Хмельницький*, 2018. С. 179-184.
50. Лютко О. М. Формування школяра в контексті пріоритетів національного виховання. *Виховна робота в школі*, 2015. № 1. С. 2–11.
51. Майборода Н.К. Виховний ідеал громадянина-патріота – основний ціннісний орієнтир освітньо-виховної парадигми в Україні. *Витоки*

педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 15. С. 185–189.

52. Моляко В.О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості. Київ : Педагогічна думка, 2008. 208 с.

53. Навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Автори: Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). 28 с.

54. Пахомова М. В. Українська національна ідея як підґрунтя виховання у молоді національної свідомості. Реалії та перспективи національно-патріотичного виховання у вимірі сучасності : матеріали Обл. наук.-практ. конф. Краматорськ, 2015. С. 386–390.

55. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ від 16.06.2015 № 641. Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України, 2015. № 7. С. 70–95.

56. Полюхович М. І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі. *Інноватика у вихованні*, 2015. Вип. 1. С. 265-274.

57. Пехота О.М. Освітні технології: Навчально-методичний посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.

58. Сойчук Р.О. Національні цінності як регулятор національного самоствердження особистості. *Нова педагогічна думка*, 2015. № 2. С. 153–158.

59. Стрілько В. В. Українське національне патріотичне виховання молоді – головна складова розвитку державності. Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2015. № 1 (24). С. 39–47.

60. Субін А. О. Теоретико-методологічні засади дослідження національної самосвідомості українського народу. МОН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. С. 404–405.
61. Столяров Ю.С. Технічна творчість школярів. Київ : Академія, 2004. 160 с.
62. Технології. 5 клас: підручник для 5 класів закладів загальної середньої освіти. Автори: І. Ходзицька, О. Горобець, О. Медвідь. Харків: Вид-во «Ранок», 2022. 160 с.
63. Терещук Г.В., Туранов Ю.О. Пізнавальні завдання з трудового навчання. 5 клас. Ч. 1. Тернопіль: ТДПУ, 2000. 118 с.
64. Хромлива-Щур Л.М. Українські народні звичаї в сучасному побуті. Лівів: Фенікс, 2003. 132 с.
65. Хорунжий В.І., Черніка Г.П. Методика трудового навчання в 5-6 класах. Олександрія : Освіта, 2006. 96 с.
66. Харагірло В.Є. Національне виховання здобувачів освіти на сучасному етапі : навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО, 2020. 93 с.
67. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості як педагогічна проблема. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2016. Вип. 69, т. 3. С. 138–142.
68. Чернега П. М. Національно-патріотичне виховання – основа генерації українця ХХІ століття. *Молодий вчений*, 2017. № 2. С. 558–562.
69. Юркова Т. Ф. Формування національної самосвідомості засобами народної педагогіки як психолого-педагогічна проблема. Збірник матеріалів Регіональної науково-практичної конференції «Духовна культура української молоді: реальний стан та перспективи розвитку»: наук. вид. М-во освіти і науки України, Херсон. держ. університет. Херсон, 2015. С. 88–95.